

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

1.1. Сутність, зміст та завдання страхової діяльності

Інвестиції та інвестиційна діяльність весь час знаходились у центрі уваги економічної науки. Адже, як відомо, інвестиції є джерелом розвитку підприємств, страхових компаній, окремих галузей та економіки загалом. Інвестиційна діяльність значно впливає на фундаментальні основи господарської діяльності, соціальні та економічні перетворення, комплексний розвиток суспільства. Теоретичні аспекти інвестування формувалися в процесі еволюції, поглиблення та трансформації економічних відносин, а також зростання практичної актуальності цієї сфери діяльності. Це призвело до того, що у економічній літературі виникло багато відмінностей у судженнях, визначеннях, що відзеркалює історичне розуміння та розкриття різних сторін цього складного і багатогранного процесу.

Розмаїття визначень терміну «інвестиції» у вітчизняній та зарубіжній літературі значною мірою пояснюється широтою сутнісних рис цієї доволі складної економічної категорії. Адже інвестиції виступають досить важливим елементом розвитку не тільки національної економіки, але і глобальної економіки загалом, їх залучення веде до стрімкого економічного зростання, збільшення показників господарської діяльності держави, науково-технічного прогресу.

У сучасній економічній теорії категорія «інвестиції» (від лат. слова «invest» – вкладати) трактується як процес вкладення капіталу з метою наступного його збільшення. Закон України «Про інвестиційну діяльність» (ст. 1) визначає інвестиції як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [10]. Хоча

це визначення є правовим (нормативним), проте воно не зовсім вдале. Потребує уточнення словосполучення «інші види діяльності», оскільки за загальними правилами правові приписи повинні якомога докладніше і повно визначати правила поведінки, забезпечувати унеможливлення різного тлумачення і застосування на практиці. Крім того, прибуток і дохід – різні категорії за змістом, тому їх фактичне ототожнення помилкове.

Дослідженню питань теоретичних та практичних основ інвестування присвячені роботи зарубіжних та вітчизняних економістів: І.А. Бланка, В.В. Бочарова, С. Брю, В. Голікова, В. Гончарова, Дж. Гітмана, М. Денисенко, М. Долішного, Я. Жалила, Б. Кваснюк, Дж. Кейнса, Г. Козаченко, Б. Кліяненко, І. Лукінова, К. Макконнелла, Ю.А. Маленкова, В. Мікловди, А. Музиченко, А. Пересади, Й. Петровича, І. Продіуса, О. Рябченко, І. Сазонець, Ф.С. Тумусова, Л. Тимошенко, Н. Татаренко, В. Федоренко, М. Чумаченко, В. Шарпа та ін.

Огляд зарубіжних і вітчизняних наукових публікацій демонструє інтерес дослідників до цієї економічної категорії. Поняття «інвестиції» в економічному словнику тлумачиться як вкладення капіталу як в економіку країни, так і закордоном [57 с. 168]. Тому, вивчаючи статті у періодичних виданнях, можна сказати, що не має точного, досконалого, лаконічного та універсального визначення терміну «інвестиції», яке б відповідало потребам сьогодення. Сутнісно-теоретичні аспекти інвестицій висвітлені в працях багатьох вчених, зокрема: В. Федоренко, М. Денисенко, А. Музиченко, Н. Татаренко, А. Пересади та ін. Можна розглянути трактування поняття інвестицій у широкому сенсі, в які закладено досягнення економічного соціального ефекту, а саме під інвестиціями розуміють сукупність видів фінансових і матеріальних цінностей, що вкладаються інвестором в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання доходу (прибутку) чи соціальної вигоди. Так Бланк, вважає, що інвестиції – це така категорія, яка найчастіше використовується в економічній системі на мікро- та макрорівнях [2, с. 7].

Зокрема, як відзначає Т. Яворська, інвестиції як економічна категорія –

надзвичайно містке поняття [78, с. 193].

Автор наукової праці «Інвестиційний процес в Україні» – А. Пересада, розглядає інвестиції як економічну категорію, яка значно ширша, ніж капітальні вкладення, тому що може здійснюватися у різних формах: реальній, фінансовій, інтелектуальній та інноваційній. По-друге, він вважає, що на відміну від капітальних вкладень, інвестиції направляються тільки в ефективні проекти, результатом яких є прибуток, дохід та дивіденди [42, с. 9]. А.А. Вороніна та А.Е. Городецький, трактують інвестиції як економічну категорію, яка пов'язана з довготерміновим вкладанням коштів у підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку [18 с. 145]. Такі вчені, як Ляшенко О.М, Антіпов О.М. обирають більш широке значення інвестицій, яке наведене у Законі України «Про інвестиційну діяльність» [10].

Проблематику інвестицій досліджували такі зарубіжні вчені як В.Шарпта Л. Дж. Гітман. У своїх працях ці науковці приділяють увагу не лише проблемам інвестицій, але й чинникам, які на них впливають, а також значенню і впливу інвестицій на національну та світову економіки. В. Шарп визначає інвестиції таким чином: «У найбільш широкому розумінні слово «інвестувати» означає розлучитися з грошима сьогодні, щоб отримати більшу суму їх в майбутньому» [74, с. 1]. Економісти Л. Гітман і М. Джонк стверджують, що «інвестиція – це спосіб розміщення капіталу, що має забезпечити збереження або зростання суми капіталу» [28, с. 189]. На наш погляд найбільш точне визначення інвестицій сформулювали: К.Макконнеллі і С. Брю. Вони вважають, що це витрати на будівництво нових заводів, на верстати, устаткування; витрати на виробництво і нагромадження засобіввиробництва та збільшення матеріальних запасів; витрати на покращення освіти, здоров'я працівників чи на підвищення мобільності робочої сили [28, с. 289].

Розуміння поняття інвестицій у тому сенсі, яким сьогодні користуються більшість економістів, здійснюючи макроекономічний аналіз, започаткований Дж. Кейнсом. Слід зазначити, що у першій та другій книгах своєї праці фундаментальної [20] Дж. Кейнс формально припускав рівність обсягів

інвестицій та заощаджень, і лише починаючи з третьої книги, акцентував увагу на фактичній розбіжності у значенні цих величин на практиці.

Як наслідок, під сукупними інвестиціями він розумів збільшення чистої цінності всіх видів капітального майна, тобто витрати на закупівлю та створення капітального майна, яке буде використано у процесі виробництва кінцевого продукту, а також витрати на послуги, що збільшують вартість такого капітального майна [17, с. 45; 20, с. 11]. Інакше кажучи, Дж. Кейнс під інвестиціями розумів ту частину доходу за певний період, яка не була використана для споживання. Він вважав, що інвестиції, а не заощадження викликають зміни в доході, і вперше заявив про інвестиції як про носій доходу [20]. У австрійській школі граничної корисності інвестиції розглядали як обмін задоволення потреб у майбутньому за допомогою інвестиційних благ. Економіст П. Массе вважав, що термін «інвестиції» – це акт вкладання капіталу, а «інвестування» він визначав як акт обміну капіталу для задоволення потреб в майбутньому інвестиційними благами [29, с. 27].

Автори інвестиційного словника А. Загородний, Г. Вознюк, Г. Партин звертають увагу на можливість досягнення соціального ефекту в процесі інвестування та визначають інвестиції як «грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення в розвиток виробництва чи невиробничу сферу» [12, с. 196].

На сьогодні економічна наука визначає поняття «інвестиції» як результат багаторічного спілкування та огляду теорії та практики, накопичені за часи розвитку економічної системи в цілому, але окремі критерії та складові заданої субстанції підлягають уточненню для здійснення подальших наукових відкриттів та досліджень, а також для подальшого повноцінного здійснення виробничо-господарської діяльності.

Отже, інвестиції – це грошові кошти (капітал), які інвестор хоче вкласти в реальний проект з метою покращення розвитку будь-якої сфери діяльності цього проекту, отримання прибутку або для досягнення соціального ефекту. Виходячи

з вище сказаного, можна зробити висновок, що інвестування – це процес вкладання коштів для отримання багаторазового ефекту у вигляді прибутку або соціального ефекту та з можливим подальшим ризиком для інвестора (власника фінансових ресурсів), який, в свою чергу, вміє та має можливість розрахувати ступінь ризику у сфері, куди планує здійснити інвестиції.

Слід виділити рису, яка належить усім дефініціям інвестицій – це їх трактування як вкладу в розвиток основного капіталу.

Інвестиції – це економічна категорія розширеного відтворення, яка відіграє досить важливу роль у здійсненні структурних змін у економіці та формуванні певних необхідних пропорцій на макро рівні. Тому інвестування для нашої держави можна вважати першою та найнеобхіднішою умовою виходу з фінансової кризи.

Розглянувши думки вітчизняних та зарубіжних науковців, можна сказати, що в економічній науці в дефініції інвестицій здебільшого зазначається мета інвестиційної діяльності, яка насправді є її глибоким наслідком. При визначенні інвестицій як процесу капіталовкладення не беруться до уваги соціальні та інші форми інвестицій. Якщо в межах поняття «інвестиції» застосовувати можливі наслідки здійснення інвестиційної діяльності – збільшення прибутку, обсягів продажу та виробництва, поліпшення умов надання послуг, сприяння науково-технічному прогресу, та інші можливі наслідки, то економічна сутність інвестицій не враховує їхній вплив на соціально-економічні процеси.

Підводячи підсумок дослідження категорії «інвестиції», можна зробити висновок, що розкриття змісту цього поняття є досить складним завданням. Багато вчених намагалися і намагаються розкрити та поглибити економічний зміст категорії «інвестиції», спираючись на дослідницький досвід як вітчизняних, так і закордонних фахівців, кожний з яких зробив свій вагомий внесок у розкриття сутності інвестицій.

Узагальнюючи погляди багатьох дослідників щодо вивчення поняття «інвестиції», спробуємо визначити сутність цієї складної економічної категорії. Пропонуємо таке формулювання змісту цього терміну: інвестиції – це всі види

грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в підприємства, підприємницькі проекти й програми, які сприяють розвитку виробництва та невиробничої сфери, підприємництва, з метою отримання прибутку та соціального ефекту. Таке визначення інвестицій, на наш погляд, дає можливість врахувати їхній динамізм, широко класифікує форми інвестицій та об'єкти інвестиційних вкладень, а головне – вказує на їхню мету.

З поняттям «інвестиції» тісно пов'язаний термін «інвестиційна діяльність». Інвестиційна діяльність чинить значний вплив на макроекономічний розвиток країни, тому перебуває в центрі уваги економічної думки. Інвестування виступає визначальним чинником економічного зростання загалом. Сьогодні інвестиції є найважливішим засобом забезпечення умов стабілізації та структурних зрушень в економіці, технічного прогресу та підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- та макрорівнях. Але поки що залишаються невирішеними питання однозначного трактування сутності, чіткого обґрунтування теоретичних основ інвестиційної діяльності та визначення її методичного підґрунтя.

Інвестиційну діяльність розглядають у вузькому та широкому розумінні. У широкому сенсі інвестиційна діяльність – це діяльність, пов'язана із вкладенням коштів в об'єкти інвестування задля отримання прибутку. В Законі України «Про інвестиційну діяльність» міститься подібне трактування, відповідно до якого інвестиційна діяльність трактується як сукупність практичних дій громадян, держави та юридичних осіб щодо реалізації інвестицій [10]. У вузькому розумінні під інвестиційною діяльністю розуміють власне інвестування, тобто процес перетворення інвестиційних ресурсів у капіталовкладення. Але потрібно відмітити, що у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених, присвячених дослідженню інвестицій, не має єдності думок щодо тлумачення поняття «інвестиційна діяльність».

На думку С.М. Панчишина, інвестиційна діяльність є сукупністю рішень та відповідних дій, скерованих на перетворення заощаджень у інвестиції [41, с. 137].

Б.М. Щукін, вважає, що інвестиційна діяльність є процесом організації інвестування в реально існуючих у країні умовах господарювання. Вчений стверджує, що в процесі інвестування визначається модель поведінки інвестора щодо нарощування свого капіталу [76, с. 13]. Подібної думки дотримується В.Г. Білолипецький, який визначає інвестиційну діяльність як проектну, організаційну, управлінську, контрольну роботу, що виконується в інтересах планової реалізації інвестицій [1, с. 19].

Г.І. Іванов під інвестиційною діяльністю розуміє діяльність із формування, розміщення, вкладення, трансформації і відшкодування інвестицій, включаючи управління ними і всією системою інвестиційних відносин [17, с. 80].

Заслуговує на увагу і позиція Р.М. Костюкевича, який в макроекономічному аспекті вважає, що рівень інвестиційної діяльності визначається темпами економічного розвитку країни [23, с. 22]. Разом з тим, більшість дослідників пов'язують інвестиційну діяльність, перш за все, з отриманням прибутку. Зокрема, В.Г. Федоренко трактує інвестиційну діяльність як комплекс дій фізичних та юридичних осіб, які вкладають власні кошти з метою отримання прибутку [67, с. 13]. Л.П. Гончаренко під інвестиційною діяльністю розуміє вкладання інвестицій та здійснення практичних дій для отримання прибутку чи позитивного ефекту [8, с. 27].

Д.М. Черваньова визначає інвестиційну діяльність як комплекс заходів і практичних дій юридичних і фізичних осіб (резидентів або нерезидентів), а також держави щодо здійснення інвестицій у будь-якій формі з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту [71, с. 32].

С.О. Погасій розглядає інвестиційну діяльність більш широко, характеризуючи її як процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за вибраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації [54, с. 8].

Н.В. Ковтун стверджує, що інвестиційна діяльність є сукупністю заходів та послідовних практичних дій з боку суб'єктів інвестування, які пов'язані з

реалізацією інвестиційних намірів з метою отримання доходу [24, с. 26].

Н. Лахметкіна визначає економічну сутність інвестиційної діяльності як єдності процесів вкладання ресурсів і отримання доходів у майбутньому [26, с. 18-23].

А.В. Череп та І.Г. Рурка розглядають інвестиційну діяльність не просто як вкладання наявних ресурсів з метою отримання прибутку, а як важливу складову міжнародного руху капіталу, яка здатна забезпечити міграцію капіталу з однієї країни в іншу, а також прискорювати цю міграцію в одних сферах світового господарства та уповільнювати в інших [72, с. 48].

Можна погодитись з думкою Є.А. Стефановича, що сьогодні інвестиційна діяльність – це комплекс заходів держави, фізичних та юридичних осіб, спрямований на ефективне розміщення ресурсів з метою отримання очікуваного ефекту. Ефектом може бути не лише прибуток, а й, наприклад, розбудова інфраструктури, покращення умов життя населення тощо [63, с. 61]. Протилежної точки зору притримується А.П. Дука, вважаючи поняття «інвестиційна діяльність» набагато ширшим, оскільки вона виступає цілеспрямовано здійснюваним процесом пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми або портфеля та забезпечення ефективності їхньої реалізації [9, с. 63].

У вітчизняній літературі інвестиції та інвестиційна діяльність досить часто тлумачаться як «комплекс заходів і дій фізичних та юридичних осіб, які вкладають свої кошти (у матеріальній, фінансовій або іншій майновій формі) задля отримання прибутку» [67, с. 13].

Вчені Н.О. Татаренко та А.М. Поручник наводять ще більш розширене й уточнене визначення інвестиційної діяльності. До неї вони відносять «послідовну, цілеспрямовану діяльність, яка полягає в капіталізації об'єктів власності, у формуванні та використанні інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування і міжнародного руху інвестицій та інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату та має на меті отримання

прибутку чи певного соціального ефекту» [64, с. 345].

Та найбільш вдалим вважаємо підхід Тимошенко Л.М., яка виокремлює інвестиційній діяльності два етапи і визначає її як «вкладення інвестицій (інвестування) і сукупність практичних дій по їхній реалізації» [58]. Спочаткуці наперед накопичені ресурси перетворюються у вкладення, тобто в об'єкти інвестиційної діяльності; а далі у процесі виробництва на дані вкладення дають приріст капітальної вартості, характеризуючи реалізацію інвестицій. Цей приріст капітальної вартості веде до появи нової споживної вартості та одержання доходу чи іншого ефекту.

О. Соловійова розглядає інвестиційну діяльність з позиції страхування, на її думку, під інвестиційною діяльністю страхової компанії варто розглядати: «діяльність, яка полягає у реалізації інвестиційної стратегії страховика на регіональному, національному та міжнародному ринках, що базується на плануванні, формуванні та вкладанні вільних грошових коштів в активи, які забезпечують позитивний фінансовий результат, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язано з факторами часу, ризику і ліквідності» [60, с. 70]. Г. Піратовський досліджує інвестиційну діяльність страховика у рамках його інвестиційного менеджменту, який представляє собою систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень щодо проведення цієї діяльності. А проведення інвестиційної діяльності страховика він визначає як цілеспрямовано здійснюваний процес формування необхідних інвестиційних ресурсів; вибору напрямів, інструментів та об'єктів інвестування; забезпечення ефективної реалізації відібраних інвестиційних проектів [53, с. 104-105].

Інвестиційна діяльність для страхової компанії передбачає вкладення тимчасово вільних коштів страховика в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку. Отже, страхова інвестиційна діяльність – це діяльність страхових компаній щодо вкладення їх власних і залучених ресурсів у теперішній час і отримання доходу в майбутньому.

Можливості участі страхової компанії в інвестиційному процесі визначаються її спеціалізацією та інвестиційним потенціалом, тобто сукупністю

грошових коштів, які є тимчасово або відносно вільними від страхових зобов'язань та використовуються для інвестування з метою отримання додаткового доходу [6; 16, с. 156; 77].

Вважаємо, що у яких би умовах і формах не здійснювалась діяльність людини, якої б структуру вона не набувала, її не можна розглядати як виключену з суспільних відносин. Через те, на нашу думку, тлумачення інвестиційної діяльності має опиратись на сутність поняття «інвестиції», поєднуючи продуктивні сили і суспільні відносини.

Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок, що під інвестиційною діяльністю варто розуміти організовану діяльність, що здійснюється в реально існуючих у країні умовах господарювання за допомогою практичних дій суб'єктів інвестиційної діяльності, функції яких полягають у цілеспрямованому процесі пошуку необхідного обсягу інвестиційних ресурсів, виборі відповідних об'єктів чи інструментів для їхнього вкладання, розробці і впровадженні поетапної інвестиційної програми чи стратегії та забезпеченні ефективної її реалізації з метою отримання прибутку чи іншого позитивного ефекту.

1.2. Страхові резерви страхових компаній як основне джерело інвестиційних ресурсів

Атрибутом фінансової стійкості страхової компанії є її здатність адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні дестабілізуючі чинники. Страхова організація функціонує в певному економічному просторі, що існує об'єктивно та визначає характеристики й параметри її страхового та фінансового механізмів, у тому числі і механізму формування страхових резервів. Тобто ще однією структурною частиною страхового менеджменту є розміщення страхових резервів у розрізі окремих їх напрямків [33].

На відміну від промислових і торговельних підприємств, страхові компанії для визначення реального фінансового результату від страхової діяльності

формують не тільки специфічну систему економічних показників, що містять дані про сукупність доходів і витрат страховика, а й створюють страхові резерви. Наявність специфічних фінансових резервів, які мають жорстке цільове призначення, є головною і характерною особливістю, що визначає галузеву специфіку страхової компанії. Доходи від інвестиційної діяльності формуються переважно за рахунок вкладання частини коштів страхових резервів у різні види грошових і фінансових інструментів.

Формування страхових резервів здійснюється за рахунок отриманих страхових премій та витрат для збільшення майбутнього інвестиційного доходу і покриття майбутніх витрат [30, с. 25].

При управлінні формуванням страхових резервів фінансові менеджери страхової компанії мають дотримуватися низки правил (рис.1.1).

Рис. 1.1. Правила управління формуванням страхових резервів

Для реалізації своєї основної виробничої функції - здійснення виплат страхових відшкодувань у разі настання страхових подій страхова організація повинна мати певну частину зарезервованих грошових коштів.

Формування та розміщення страхових резервів є основою інвестиційної діяльності страхової компанії, у зв'язку з чим визначення сутності страхових резервів для теорії та практики є надзвичайно актуальною проблемою.

Резервування є невід'ємною умовою та економічно виправданим заходом у роботі страхової компанії, коли момент фактичного і реального стану страховика не співпадають у часі. Тільки після формування страхових резервів можна розраховувати фінансовий результат страховика. Механізм формування страхових резервів передбачає кілька способів створення резервів:

- за рахунок зменшення отриманих доходів від страхової діяльності (страхових премій) для майбутніх виплат страхового відшкодування за укладеними договорами страхування;
- за рахунок витрат від страхової діяльності.

Тому не можна однозначно стверджувати, що страхові резерви як облікова категорія є частиною страхової премії, отриманої у звітному періоді та призначеної для покриття майбутніх витрат за укладеними договорами страхування. Отже, це визначення характеризує лише частину створюваних резервів страховиками, а саме резерву незароблених премій.

У ст. 31 Закону України «Про страхування» [11] записано, що страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховання). Вони поділяються на технічні резерви та резерви зі страхування життя. Згідно із зазначеним Законом страховики зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів (за видами страхування, крім страхування життя):

- незароблених премій (резервів премій), які включають частину надходжень від сум страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та відповідають страховим ризикам, які не минули на звітну дату;
- збитків, які включають зарезервовані несплачені суми страхового відшкодування за відомими вимогами страхувальників.

Кошти страхових резервів повинні розміщуватися з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості та мають бути представлені активами таких категорій:

- грошові кошти на поточних рахунках;

- нерухоме майно;
- акції та облігації;
- банківські вклади;
- валютні вкладення згідно із валютою страхування;
- цінні папери, що емітуються державою;
- банківські метали;
- інвестиції в економіку України за напрямками, що визначені Кабінетом Міністрів України;
- права вимоги до перестраховиків;
- кредити страхувальникам – громадянам, які уклали договори страхування життя, в межах викупної суми на момент видачі кредиту та під заставу викупної суми. В даному разі кредит не може бути видано раніше, а ніж через один рік після набрання чинності договором страхування та на строк, який перевищує період, що залишився до закінчення дії договору страхування;
- готівка в касі у обсягах лімітів її залишків, що встановлені Національним банком України.

Кошти резервів зі страхування життя можуть використовуватися для довгострокового кредитування житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [4, с. 124].

Детальніше напрями вкладення страхових резервів страховиків подано у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Напрями розміщення страхових резервів страховими компаніями

№ з/п	Види	Форми
1.	Власна діяльність	- основні засоби; - нові страхові послуги; - відкриття філій; - інвестування в освіту своїх працівників
2.	Фінансовий ринок	- цінні папери, що емітуються державою; - акції, облігації, іпотечні сертифікати; - депозити і банківські метали; - облігації місцевих позик

3.	Реальний сектор економіки за напрямками, визначеними КМУ	<ul style="list-style-type: none"> - розроблення та впровадження високотехнологічного устаткування й іншої інноваційної продукції; - розвиток інфраструктури туризму; - добування корисних копалин і перероблення відходів гірничо-металургійного виробництва; - будівництво житла та розвиток ринку іпотечно-кредитування; - розвиток транспортної інфраструктури; - розвиток сектору зв'язку та телекомунікацій.
----	--	--

Таким чином, формування ж страхових резервів є об'єктивно необхідною і обов'язковою умовою для страхових компаній. На рис. 1.2 наведено види резервів страхових компаній.

Рис. 1.2. Види резервів страхових компаній

На відміну від резервного капіталу страхові резерви відображають специфіку діяльності страхових компаній і формуються за рахунок отриманих страхових премій за договорами страхування, співстрахування та перестрахування.

Відповідно до природи страхування розмір страхових резервів не може бути постійною величиною, оскільки обсяг відповідальності страховика за діючими договорами постійно змінюється, що обумовлено безперервністю

процесу страхування. При цьому ймовірнісний і ризиковий характер руху грошових коштів визначає можливість неспівпадання обсягу сформованих резервів з потребою страхової виплати. Тому відповідно до умов законодавства та прийнятої техніки формування страхових резервів кожен із видів зобов'язань страхової компанії має бути покритим відповідним страховим резервом.

Відповідно до вимог Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя страхові компанії зобов'язані формувати і вести облік технічних резервів за видами страхування (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Технічні резерви за видами страхування

На сьогоднішній день порядок формування й обліку страхових резервів в Україні регламентується Правилами формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 грудня 2004 року № 3104 [55], та Правилами розміщення страхових резервів із страхування життя, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

України від 26 листопада 2004 року № 2875 із змінами [56]. У цілому сукупність страхових резервів наведено на рис. 1.4. Група технічних резервів є найбільш вагомою частиною страхових резервів, склад і порядок розрахунку яких залежить від виду страхування, участі перестраховиків у резервах, обсягу отриманих страхових премій за договорами страхування.

Рис. 1.4. Класифікація страхових резервів

У міжнародній практиці розрахунок технічних резервів проводять на основі розподілу договорів страхування і співстрахування на облікові групи, об'єднані за напрямками діяльності в лінії бізнесу. В Україні практика розподілу договорів на облікові групи відсутня.

Для розрахунку страхових резервів за кожним напрямком, зазвичай, створюються додаткові облікові групи і підгрупи договорів, що залежать від виду, форми страхування, а також виходячи з потреб бухгалтерського обліку.

Зазначимо, що страхові резерви формуються як за договорами страхування, так і за договорами співстрахування та перестраховування. Тому необхідно розраховувати частку участі перестраховиків у сформованих страхових резервах. Загальна ж сума сформованих резервів визначається як сума резервів за договорами страхування і прийнятими в перестраховування та за мінусом суми резервів за договорами, переданими в перестраховування. Саме цей показник і відображається в пасиві балансу (звіту про фінансовий стан) на звітну дату.

Призначення кожного виду технічних резервів різне. Спільним є те, що протягом певного часу в період дії договору страхування вони є коштами страхувальників, а не страховика, і призначені для виплати страхових сум і відшкодувань за договорами страхування, які не минули на звітну дату.

Відповідно до міжнародних норм і чинного законодавства України, методика формування страхових резервів і структура тарифної ставки залежить від видів страхування (страхування життя та ризикові види страхування) та терміну дії договору страхування.

Резерв незароблених премій (unearned premium reserve) є одним з найвагоміших резервів, він займає найбільшу частку (біля 80-85%) та значення під час страхових виплат. Відрахування від страхових премій, що спрямовані на формування резерву незароблених премій, в середньому становлять 25% від загальної суми отриманих страхових премій, проте іноді вони можуть становити 35-40% від суми надходжень від реалізації страхових послуг. Вказаний резерв спрямований на покриття тієї частини страхових премій, які належать до покриття ризику впродовж періоду, наступного за звітним.

Сьогодні розрахунок величини резерву незароблених премій здійснюється на будь-яку звітну дату методом, вказаним відповідно до Закону України «Про страхування», а саме: величина резервів незароблених премій на будь-яку звітну дату встановлюється залежно від часток надходжень сум страхових платежів (страхових премій, страхових внесків), які не можуть бути меншими 80% від загальної суми надходжень страхових платежів (страхових премій, страхових

внесків) з відповідних видів страхування в кожному місяці з попередніх дев'яти місяців (розрахунковий період), і обчислюється відповідно до порядку, викладеному у вказаному Законі [11].

Формування резерву незароблених премій відповідно до пункту 2.2 Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя може здійснюватися одним з таких методів:

1) метод «1/365» – «pro rata temporis», який має застосовуватися страховими компаніями, які працюють за нормами міжнародних стандартів обліку, і згідно з яким резерв розраховується на основі показників отриманої страхової премії і часу строку дії договору страхування;

2) метод «1/24» – «паушальний» метод, за яким резерв розраховується на основі середньої незаробленої премії за групами договорів страхування [55].

Розрахунок резерву незароблених премій здійснюється за кожним видом страхування окремо. Загальна величина цього резерву дорівнює сумі резервів незароблених премій, розрахованих окремо за кожним видом страхування.

В основу розподілу страхової премії на зароблену і незароблену покладено такий критерій як рівень відповідальності страховика на звітну дату. Частина відповідальності, що належить до звітного періоду, визнається умовно виконаною, тому відповідна частина страхової премії вважається заробленою. Інша частина премії, що належить до наступного звітного періоду, визнається незаробленою і спрямовується на формування резерву.

Відповідно до вимог страхового законодавства необхідною умовою є формування резервів збитків. Резерви збитків формуються у зв'язку з тим, що страхова компанія постійно перебуває у стані страхових виплат, які відображають грошовий вираз розміру збитку за страховими випадками, які вже сталися. Формування й облік резервів збитків є досить важливим, оскільки, поряд з резервом незароблених премій впливає на формування фінансового результату від страхової діяльності та в цілому прибутку компанії. Правилами передбачено обов'язкову наявність двох видів резервів збитків: резерв у заявлених, але не виплачених збитків і резерву збитків, які виникли, але не

заявлені.

Формування страхових резервів впливає не тільки на фінансовий результат від страхової діяльності, а й є основою отримання прибутку від інвестиційної діяльності страховиком. Відповідно до кругообігу грошових потоків страхових компаній залучені кошти від страхувальників у формі страхових премій спрямовуються на створення спеціальних фондів – страхових резервів, які не є власністю страховика, проте тимчасово перебувають у його розпорядженні. Тимчасово вільні кошти можуть бути використані страховиком для отримання інвестиційного доходу. Досить часто за підсумками фінансового року страхові компанії, особливо ті, що займаються страхуванням життя, від основної (страхової) діяльності мають збитки, а саме здійснення інвестиційної діяльності забезпечує цим страховикам надприбутки.

При інвестуванні коштів вони повинні мати гарантію їхнього збереження і в той же час можливість оперативного отримання готівкових коштів для погашення зобов'язань перед своїми страхувальниками. Тому нормативне регулювання у цій сфері вимагає особливого контролю для захисту інтересів страхувальників, оскільки вони не беруть участь у здійсненні інвестиційної діяльності. Так, законодавством зі страхування чітко визначені напрямки розміщення коштів технічних резервів і резервів зі страхування життя [55; 56]. Положеннями чинних нормативно-правових актів чітко регламентовано не лише напрями, а й принципи розміщення страхових резервів [33, с. 107].

При цьому інвестування коштів страхових резервів здійснюється страховиками на принципах безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості. Здійснення інвестиційної діяльності страховиками безпосередньо залежить від відповідної політики держави, проте прийняті у світовій практиці законодавчо визначені обмеження на об'єкти інвестування не повинні впливати на формування виваженого портфеля інвестицій з метою отримання необхідного доходу.

1.3. Управління інвестиційною діяльністю страхових компаній та принципи щодо її здійснення

Управління інвестиційною діяльністю – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій, тобто воно здійснюється на основі: інвестування недержавним коштом, державного інвестування, іноземного інвестування, спільного інвестування [27, с. 69].

Метою управління цієї діяльності є:

- відображення майбутнього стану економіки завдяки обсягам інвестицій у виробництво;
- забезпечення потрібної прибутковості та терміновості досягнення цілей;
- розробка стратегій інвестиційної діяльності;
- аналіз економічного стану підприємства та доцільність залучення інвестицій;
- визначення слабких і сильних сторін підприємства;
- визначення шляхів розвитку підприємства, що займається певним видом діяльності, характерних саме йому і т. д. [27, с. 69].

Варто відмітити, що сформований у країні інвестиційний клімат узагальнює соціальні, економічні, організаційні, правові, політичні, соціокультурні передумови, що визначають доцільність інвестування і, відповідно здійснення інвестиційної діяльності різними суб'єктами господарювання (рис. 1.5).

Щодо інвестиційної діяльності страхових компаній, то об'єктом її управління виступає система соціальних та економічних відносин, які виникають в процесі страхової інвестиційної діяльності між страховиками і іншими суб'єктами інвестиційних процесів на різних рівнях управління.

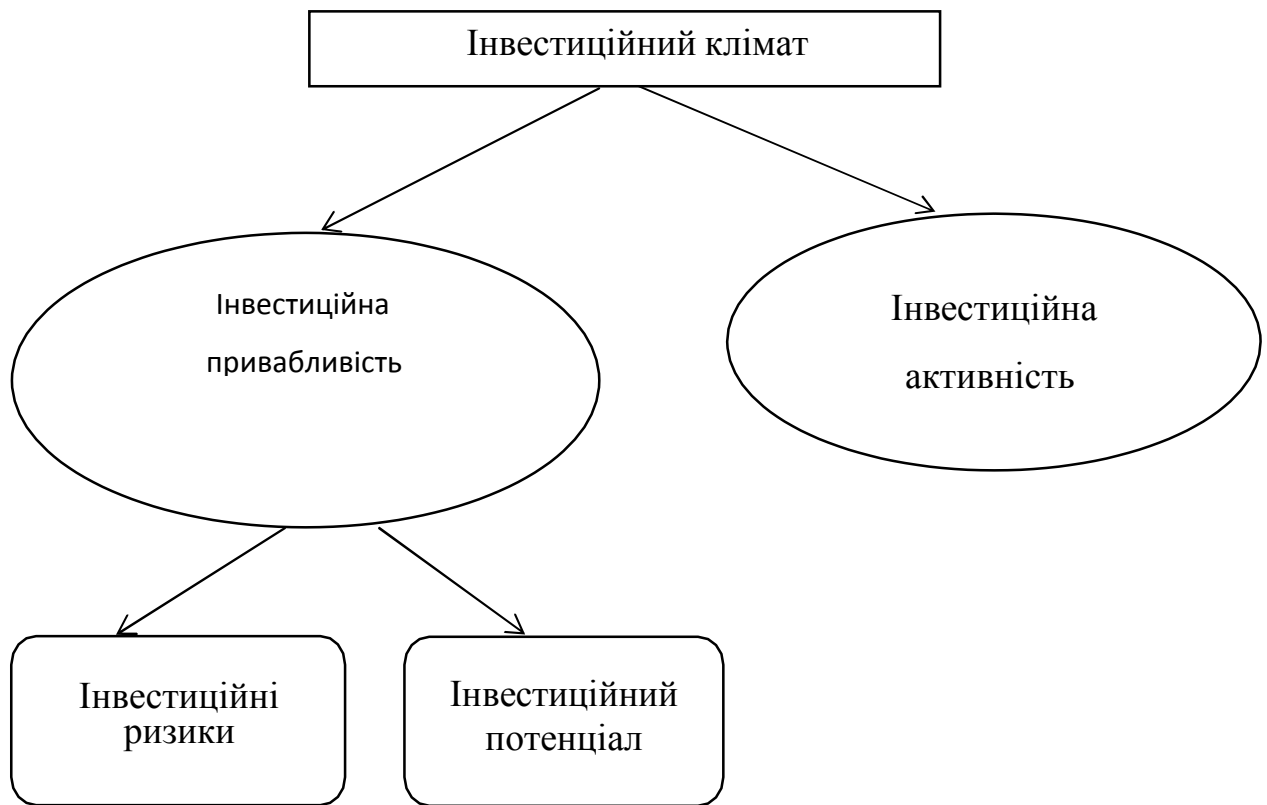

Рис. 1.5. Схема формування інвестиційного процесу

Суб'єктами такого управління діяльністю страхової організації є сторони управління, серед яких Правління страхової компанії, топ-менеджмент організації, державні регулятори тощо.

Враховуючи те, що метою інвестиційної діяльності страховика є забезпечення найбільш ефективних шляхів розширення активів компанії з позицій перспектив її розвитку й збільшення ринкової вартості, відтак, управління зазначеною діяльністю має відобразити частину загальної фінансової стратегії, що полягає у виборі та реалізації найбільш ефективних шляхів розширення обсягів активів страховика для забезпечення основних напрямків його розвитку, а саме:

- 1) забезпечення зростання обсягів діяльності, прибутковості, платоспроможності;
- 2) підвищення конкурентоспроможності та збалансованості між структурними підрозділами;
- 3) реалізацію інвестиційного потенціалу та досягнення соціального

ефекту.

Вибір моделі управління залежить від розміру і фінансових можливостей компанії, обраної інвестиційної політики, наявності прямих і непрямих державних обмежень чи стимулів до вибору інвестиційних партнерів, умов їх діяльності тощо.

Загалом виділяють дві системи управління інвестиційним потенціалом, які передбачають:

наявність у структурі страхової компанії власного інвестиційного департаменту із залученням висококваліфікованих менеджерів і актуаріїв. Можливе також створення дочірніх інвестиційних компаній чи компаній, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів і управляють активами;

передання активів на аутсортинг. Довірче управління є доцільним для середніх та малих страхових компаній, які за невелику (порівняно з витратами на самостійне управління) отримують професійні послуги, можуть підвищити дохідність і диверсифікованість інвестиційного портфеля [77]. Вони можуть будуватися за трьома напрямками (рис. 1.6).

Найважливішими управлінськими складовими інвестиційної діяльності страховика є:

- інвестиційна програма, стратегія і політика;
- функції управління та принципи побудови механізму управління інвестиційною діяльністю. Звернемо увагу на принципи управління інвестиційною діяльністю страховиків. На нашу думку, принципи – це основні ідеї, керівні положення, що визначають зміст і напрямки тої чи іншої діяльності. З одного боку, вони виражають закономірності, з іншого боку є найбільш загальними нормами, які діють у всій сфері й поширюються на всіх її суб'єктів. Ці норми або прямо сформульовані у відповідному законодавстві, або впливають із загального змісту діяльності. Принципи страхування визначають сутність та способи здійснення страхової діяльності, є сполучною ланкою між основними закономірностями розвитку та функціонування

суспільства й страхуванням.

Специфічною рисою процесу страхування є те, що в розпорядженні страховика протягом певного терміну перебувають тимчасово вільні від зобов'язань кошти (страхові резерви та інші грошові фонди), які можуть бути розміщені в інвестиції з метою отримання доходу. Під розміщенням страхових резервів розуміються активи, що приймаються в покриття (забезпечення) страхових резервів.

З метою забезпечення фінансової стійкості та гарантованості страхових виплат розміщення страхових резервів має здійснюватися страховиками на принципах: диверсифікації, повернення, прибутковості і ліквідності. Згадані принципи є загально визнаними у світовій практиці страхування (рис. 1.7).

Рис. 1.6. Особливості управління інвестиційними процесами страхових

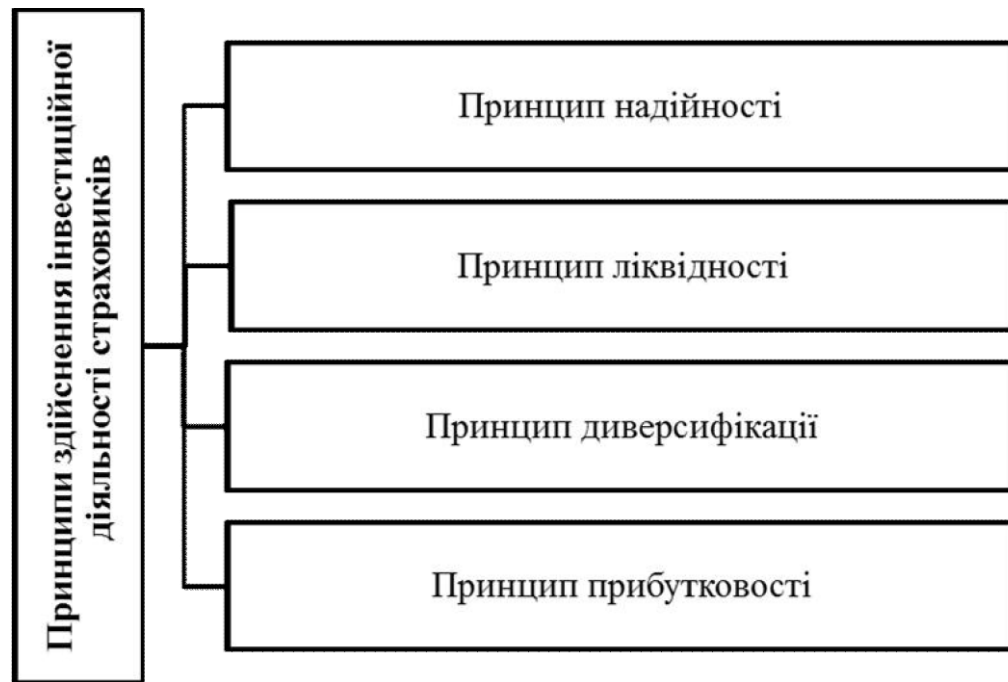

Рис. 1.7. Принципи здійснення інвестиційної діяльності страховиків

1. Принцип надійності (поворотності). Даний принцип обумовлює максимально надійне розміщення активів, яке забезпечує їх повернення в повному обсязі, що визначений заздалегідь. Принцип ставить перед страховиком завдання зведення до мінімуму інвестиційного ризику, як імовірності того, що фактичний інвестиційний дохід виявиться нижчим ніж розрахунковий. Адже, чим вища ймовірність отримання низького доходу чи збитку то тим вищий ризик. В практиці інвестування найбільш безпечними є державні цінні папери, а особливо казначейські білети та облігації. Досить надійними також є облігації великих корпорацій, які раніше вже позитивно себе зарекомендували. Більш ризиковими вважаються акції невеликих і наукомістких фірм.

2. Принцип ліквідності. Згідно із цим принципом загальна структура розміщення активів має бути такою, щоб у будь-який час активи швидко та беззбитково для їхнього власника могли бути перетворені у гроші. Ліквідні активи мають високий статус, коли оцінюють інвестиційний портфель страховика, і займають особливе місце у фінансовому менеджменті. При визначені ступеню ліквідності, обов'язково враховують час, протягом якого можна перетворити ці фінансові ресурси у гроші, і потрібні на цю

трансформацію витрати. Лише готівка має абсолютну ліквідність, безготівкові розрахунки потребують затрат у часі. Реалізація цінних паперів, окрім часу, потребує ще й оплати брокерських послуг. При терміновому продажу цінних паперів можуть виникати додаткові втрати, які пов'язані зі зниженням їхньої ціни. Страховик, що проводить довгострокові накопичувальні види страхування, має досить стійкий страховий портфель з однорідними чи вирівняними ризиками. Такий страховий портфель добре планується, і страховик із великим ступенем точності може передбачити, коли й у якому обсязі йому потрібні будуть гроші для виплати страхових сум. У цьому випадку простіше забезпечити ліквідність активів.

Якщо страховик проводить ризикові види страхування, серед яких наявні неоднорідні високоризикові його види, що важко піддаються процедурі вирівнювання ризиків (страхування відповідальності, страхування екологічних ризиків, морське, авіаційне страхування тощо), то йому потрібноу найкоротший термін перетворити свої активи у готівку або гроші на поточному рахунку в банку, щоб виконати свої зобов'язання за договорами страхування. Отже, можна зробити висновок, що страховики з неоднорідним ризиковим страховим портфелем мають формувати більш жорсткі вимоги до ліквідності своїх активів.

3. Принцип диверсифікації. Цей принцип ще називають «принципом зсуву і розсіювання»; згідно нього забезпечується розподіл інвестиційного ризику на різноманітні види вкладень і тим самим він забезпечує більш високий ступінь стабільності інвестиційного портфеля страховиків. Важливо не допускати значної переваги якихось одних видів вкладень над іншими. Структура розміщення активів не має бути однобічною і також не повинна допускатися регіональна концентрація інвестованого капіталу.

4. Прибутковості або принцип рентабельності. Згідно цього принципу, страхові резерви потрібно розміщувати так, щоб забезпечити реалізацію названих вище принципів із урахуванням ситуації на ринку капіталу але при цьому розміщення страхових резервів повинне приносити постійний і достатньо високий дохід. Хоча прибутковість розміщення активів не є домінуючим

чинником тоді, як розробляється портфельна стратегія страхових організацій, проте, які в будь-якій іншій галузі економіки, одержання прибутку є головною метою діяльності комерційних страхових організацій.

У страхуванні інвестиційний прибуток відіграє також специфічну роль. Наявність цього прибутку дозволяє страховику зберегти свої позиції на ринку в умовах конкуренції, якщо результат від проведення страхових операцій буде збитковим. На інвестиційну активність страховика суттєво впливають розміри та структура страхового портфеля за видами страхування, величина акумульованих резервів і терміни розпорядження ними.

Істотно різниться структура інвестицій страхових організацій, які займаються страхуванням життя та іншими видами страхування. Порівняльна характеристика інвестиційної діяльності зі страхування життя та страхування іншого, ніж страхування життя наведена в табл. 1.2.

Розглянуті принципи різною мірою актуальні залежно від спеціалізації страхової організації. Для страхових компаній, які спеціалізуються на проведенні операцій зі страхування життя, що відрізняються дисконтуванням внесків з урахуванням норми прибутковості, очевидною є пріоритетність потреби в інвестиційному доході. Принцип ліквідності ж не має першочергового значення, оскільки цей вид страхування, зазвичай, носить довгостроковий характер.

Цілями інвестиційної політики будь-якого інвестора виступають безпека і прибутковість вкладень. Безпека означає, що інвестиції здійснюються в надійні підприємства, діяльність яких згідно з прогнозами стане успішною. Вільні активи повинні повертатися в повному обсязі. Досить часто безпека і висока прибутковість інвестицій суперечать одне одному. При інвестуванні коштів у високоприбуткові активи високий і ризик таких вкладень. У цьому випадку велика ймовірність втратити не тільки дохід, а й самі інвестовані кошти. Страхова організація самостійно визначає свою інвестиційну стратегію для розміщення власних коштів і страхових резервів. При виборі об'єкта інвестицій необхідно враховувати взаємозалежність ризику та доходу, тобто дотримуватися

принципу диверсифікації вкладень. Можна вкласти частину коштів у низькодохідні і малоризиковані активи, а іншу – у високоприбуткові, але з великим ступенем ризику. У результаті інвестиційний ризик розподілиться серед різних видів вкладень, що забезпечить фінансову стійкість інвестиційного портфеля страховика.

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика інвестиційної діяльності зі страхування життя та страхування іншого, ніж страхування життя

Характер інвестування	Страхування життя	Страхування інше, ніж страхування життя
Довгостроковість	У зв'язку з тривалими термінами договорів страхування можуть застосовуватися довгострокові інвестиційні процеси	У зв'язку з відносно короткими термінами договорів страхування (дороку) інвестиції носять короткостроковий характер
Прибутковість	Необхідно забезпечити отримання стабільного доходу, так як прибуток від інвестиційної діяльності враховується при визначенні страхової премії	Менші вимоги до рівня доходності порівняно з ліквідністю вкладень
Ліквідність	Не відіграє такої великої ролі – потреба в грошових коштах покривається за рахунок узгодження термінів виплат з термінами інвестування	Є найважливішим принципом інвестування
Врахування інфляційних процесів	Необхідно враховувати інфляцію, так як укладаються довгострокові договори	За більшістю видів страхування інфляцію можна враховувати
Обсяг інвестицій	Значний, часто постійно збільшується за рахунок капіталізації	Обсяг інвестицій змінний
Узгодження строків виплат	Термін виплат часто визначений у договорі страхування (страхування на дожиття)	Термін виплати є випадковою величиною; необхідно враховувати розподіл збитків протягом року з різних видів страхування і тривалий характер врегулювання великих страхових випадків

Інвестиційна складова має надзвичайно важливе значення у діяльності страхової компанії. Завдяки ефективному інвестуванню коштів страховики мають змогу реалізувати всі притаманні їм функції. Інвестиційна діяльність дозволяє не лише здійснювати власне страхування, а й отримувати значні

доходи, що часто визначають прибутковість страхового бізнесу. Значний інвестиційний потенціал ресурсів страховиків як інституціональний інвесторів є важливим елементом інвестиційного середовища держави, адже чинить вплив на темпи зростання національної економіки.

Страхові резерви страхових компаній – основне джерело інвестиційних ресурсів. Вони є обов'язковими грошовими фондами страхових компаній, що формуються за рахунок страхових премій до встановлення практичної збитковості страхової суми з урахуванням наявності у страховому портфелі страховика різних видів страхування та строку дії договорів. Страховик повинен розміщувати страхові резерви з урахуванням принципів безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості. Фінансове планування, формування та використання страхових резервів відіграє важливу роль для успішної діяльності страхової компанії, беззбиткового ведення справи та запобігання банкрутству страховика.

В сучасних умовах сформовані страхові резерви поряд із власними коштами страхової компанії є однією з основних складових системи фінансових гарантій страхування. Більше того, страхові резерви використовуються для отримання інвестиційного доходу. За допомогою використання страховиками механізму розміщення залучених коштів як інвестицій вирішуються питання як економічного, так і соціального характеру, оскільки забезпечується стимулювання економічного зростання та захист населення.

На впровадження інвестиційної діяльності впливають чимало чинників. Вкладення коштів страховиками є доволі ризиковим, адже вартість і дохідність об'єктів інвестицій може змінюватися під впливом багатьох видів ризиків – інфляційного, валютного, процентного, кредитного, політичного та ін. Згадані чинники погіршують інвестиційний клімат в Україні та обмежують можливості страховиків щодо вдалого вкладення коштів. Неможливість ефективного інвестування власних і залучених коштів страховиків є однією із основних проблем нормального функціонування страхових компаній в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНИЙ БАЗИС УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

2.1. Аналіз управління активами страхової компанії

Сучасні тенденції розвитку економіки, а також особливості функціонування страхових компаній зумовлюють потребу пошуку шляхів примноження страхових резервів. Так, в умовах обмеженості ресурсів одним із головних джерел формування капіталу страхової компанії є інвестиційна діяльність. Головними учасниками на ринку інвестицій є страхові компанії, що належать до потужних інституційних інвесторів та пропонують страховий захист від можливих втрат, що виникають унаслідок несприятливих і непередбачуваних змін соціально-економічної та політичної ситуації і тим самим впливають на інвестиційний клімат в країні.

Страхові компанії в багатьох країнах є найважливішими інституційними інвесторами, що ефективно здійснюють розміщення коштів і управління активами (рис. 2.1).

Так, за даними рейтингу Forbes Global 2000 у 2019 р. найбільшими страховими центрами були Париж, Мюнхен, Нью-Йорк, Лондон, Торонто, Цюрих, Пекін і Токіо з величиною активів майже 15 млрд. дол. США [79]. Для прикладу, прибуток від інвестицій у зарубіжних страхових компаніях становить у середньому 20-30% від сукупного доходу, в країнах СНД – 3- 10%, а в Україні 2-3% [7, с. 99], тобто на сьогоднішній день інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні залишається недостатньо розвиненою. Отже, страхові компанії володіють значним інвестиційним капіталом, який виконує роль світової подушки фінансової стабільності та безпеки економіки розвинених країн.

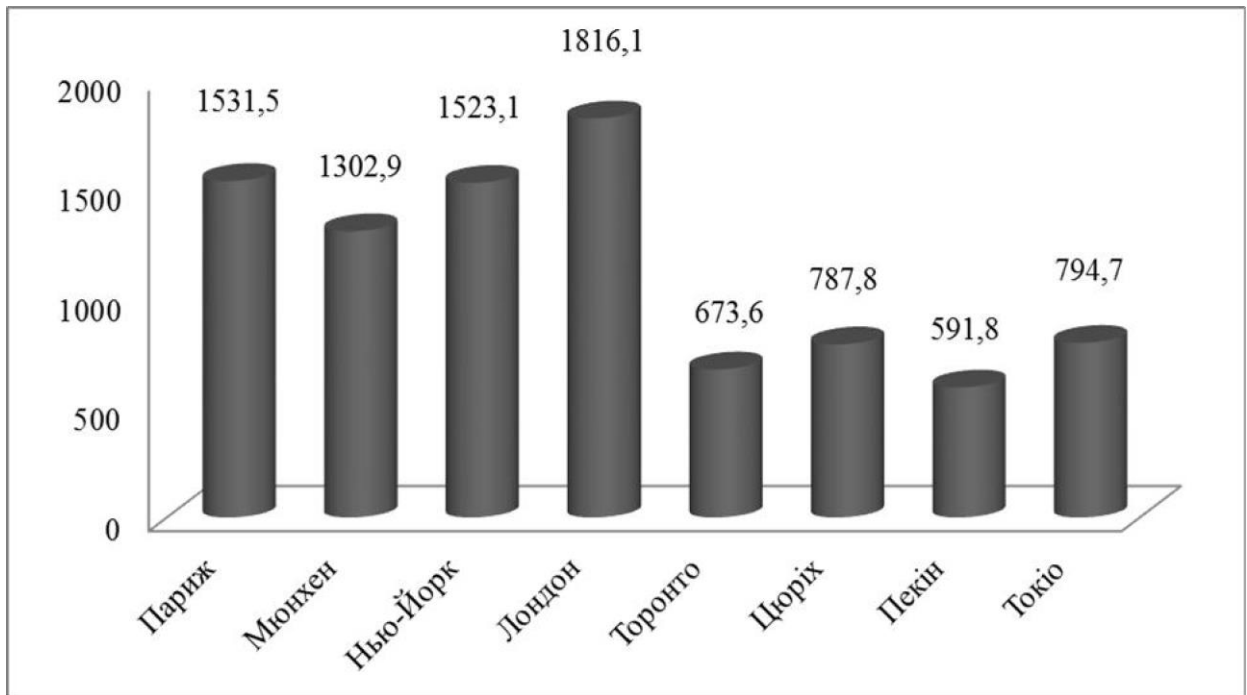

Рис. 2.1. Найбільші страхові центри за даними рейтингу Forbes Global2000 у 2019 р. (млрд. дол.)

Завдяки добре організованій інвестиційній діяльності підвищується якість надаваних страховою компанією послуг, а також визначається положення страховика на ринку страхових послуг. Здійснювана інвестиційна діяльність впливає на такі основні характеристики страхового продукту як вартість і фактичне виконання зобов'язань страховика в рамках обумовлених термінів страхових виплат. За рахунок інвестування страхових резервів страхових компаній відбувається зростання власних коштів, що дає змогу знизити обсяг залучення зовнішніх джерел фінансування. Крім цього, вкрай важливим фактором є те, що інвестування сприяє розвитку бізнесу і дає можливість власникам самостійно керувати ним [5, с. 70].

Інвестиційна діяльність дозволяє акумулювати додаткові надходження у вигляді доходів від розміщення власних і залучених коштів, а саме: відсотків на суми залишків на поточних рахунках у банку, відсотків від розміщення коштів на депозитних рахунках у банку, відсоткового доходу за борговими цінними

паперами, відсотків за надання довгострокових інвестиційних кредитів, дивідендів за акціями, тантьєми, надходжень від реалізації основних засобів [7, с. 99]. Успішна інвестиційна діяльність дає змогу страховій компанії застосовувати частину отриманого інвестиційного доходу не лише для покриття негативного грошового результату за прямими страховими операціями, зумовленого збільшенням збитковості як при нерівномірному розподілі ризику, так і при високій конкурентній боротьбі та демпінгу тарифів на страховому ринку. Також інвестиційний дохід може стати джерелом приросту особистого капіталу страховика, який ще використовується в надзвичайних ситуаціях для покриття страхових зобов'язань. При цьому вихідний грошовий потік від інвестиційної діяльності формується в результаті здійснення операцій з розміщення коштів на поточних і депозитних рахунках у банку, придбання об'єктів нерухомості, вкладення коштів в основні засоби та придбання інших фінансових інструментів [7, с. 101].

Інвестиційна діяльність компанії не може проводитись без таких основних складових як аналіз можливих варіантів інвестування, планування найбільш перспективних напрямків інвестицій та управління джерелами інвестицій; формування інвестиційних активів компанії та управління інвестиціями з урахуванням інвестиційних ризиків; організація системи контролю. Інвестиційний потенціал визначає можливість участі страхових компаній в процесі інвестування. Це сукупність фінансових ресурсів, тимчасово вільних від страхових зобов'язань компанії, які інвестуються з метою отримання інвестиційного доходу [75, с. 21].

Зміна обсягу страхового фонду і страхових виплат значно впливає на інвестиційний потенціал страхової компанії. Вільні від страхових зобов'язань кошти, які використовуються в цілях страхових виплат, тільки в разі недостатності коштів страхового фонду є власним капіталом страхової організації [75, с. 21].

Планування динаміки зміни пасивів – це ключовий елемент в управлінні

джерелами інвестицій. З метою інтеграції грошових потоків (cash-flow) в систему управління грошовими потоками проводиться перспективне прогнозування надходжень і платежів компанії. При цьому використовуються такі методи як: математична статистика і математичне моделювання; прогнозування структури зобов'язань і можливих змін на період планування. Основною складовою згаданих методів є страхові резерви і капітал, з урахуванням зміни валютних позицій і термінів виконання зобов'язань [75, с. 22]. Останнім часом зросли ризики втрати або зменшення вартості активів вітчизняних страхових компаній особливо в еквіваленті іноземної валюти (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Категорії активів, для представлення страхових резервів страховиків в Україні
у 2012-2019 рр., млн. дол. США

Категорії активів	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Гроші на поточних рахунках	242,5	135,0	137,9	181,4	164,1	196,1	145,2	82,3
Депозити	852,5	453,9	519,4	669,1	719,7	762,5	518,4	422,8
Банківські метали	14,8	9,5	5,6	5,8	2,8	1,9	1,3	0,4
Нерухомість	182,1	93,9	103,1	92,8	99,0	101,5	71,2	41,9
Акції	369,1	185,2	173,5	169,8	138,6	202,5	119,3	44,6
Облігації	62,0	22,1	20,9	32,8	40,4	44,9	35,2	18,7
Іпотечні сертифікати	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,4
Державні цінні папери	51,9	88,3	155,8	154,2	271,4	277,0	248,2	112,6
Права вимоги до перестраховиків	488,5	260,3	334,3	146,2	196,7	288,2	210,2	131,0
Інвестиції в економіку, за напрямками визначеними КМУ	9,8	6,6	3,0	1,3	1,2	3,5	0,7	0,0
Гроші в касі	1,7	1,8	1,3	1,6	1,5	1,4	1,1	0,3
всього	2 275,0	1 256,6	1 454,9	1 454,9	1 635,5	1 879,5	1 350,8	855,2

Згідно з даними табл. 2.1, активи, визначені статтею 31 Закону України "Про страхування" для представлення страхових резервів за 2019 рік становили

855,2 млн. дол. США, що на 1 419,8 млн. дол. США менше ніж за 2012 рік. Це свідчить про зниження кредитного рейтингу емітентів цінних паперів і перестраховиків, зокрема кредитного рейтингу зовнішніх довгострокових державних зобов'язань України, поширення випадків введення тимчасової адміністрації в банках, зниження якості та ліквідності активів у формі цінних паперів [13, с. 29].

Втрата активів або значне зменшення їхньої вартості може призвести до того, що розмір страхових зобов'язань страховика не відповідатиме величині активів, що забезпечують їхнє виконання. У зв'язку з цим, виникає необхідність підвищити вимоги до якості активів і вдосконалити вимоги до їхньої диверсифікації [13, с. 29].

З метою оцінки інвестиційної діяльності вітчизняних страхових компаній проведемо аналіз обсягів сформованих ними страхових резервів, які є основним джерелом формування інвестиційного доходу, за видами протягом 2015-2019 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка страхових резервів та активів страховиків в Україні
в 2015-2019 рр., млн. грн.

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Темп приросту,% (2019 р. до 2015 р.)
Обсяг сформованих страхових резервів, у т.ч.:	11179,3	12577,6	14435,7	15828,0	18376,3	64,4
- резерви зі страхування життя	2663,8	3222,6	3845,8	5306,0	6889,3	158,6
- технічні резерви	8515,5	9 355,0	10589,9	10522,0	11487,0	34,9
Загальні активи страховиків	48122,7	56224,7	66387,5	70261,2	60729,1	26,2
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	28642,4	48831,5	37914,0	40530,1	36418,8	27,2

Динаміка страхових резервів та активів страховиків протягом періоду, що

досліджується, мала зростаючу тенденцію, незважаючи на зменшення загальних активів страховиків у 2019 р. порівняно з 2018 р. на 9 532,1 млн. грн. При цьому прослідковується збільшення обсягів сформованих страхових резервів на 64,4% переважно за рахунок зростання резервів зі страхування життя на 158,6%. Технічні резерви в 2019 р. порівняно з 2015 р. збільшились лише на 34,9%. Але у структурі сформованих страхових резервів технічні резерви займають найбільшу питому вагу (70%). Частка резервів зі страхування життя поступово збільшується, а саме в 2019 р. порівняно з 2015 р. вона зросла на 13,7 відсоткового пункту. Це свідчить про зростання попиту населення на накопичувальні контракти, які запропоновані пенсійною реформою в країні [73, с. 492].

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що інвестиційні можливості страхових компаній реалізуються в цілому за рахунок банківських вкладів, які, своєю чергою, мають підвищений рівень ризику та невисоку ліквідність. При цьому згаданий вид активів має низьку прибутковість, що не дає змоги страховим компаніям отримувати високий інвестиційний дохід від розміщення вільних коштів на депозитах. Також у сучасних умовах вони не завжди є надійними, що пов'язано з низьким рівнем фінансової стійкості вітчизняних банків [73, с. 494].

Інвестиційний потенціал страховиків формується під впливом таких факторів: структури страхового портфеля; суми страхових премій; збитковості або прибутковості пропонувананих страхових операцій; умов державного регулювання щодо формування страхових фондів; термінів страхових договорів; а також обсягу власних коштів. Інвестиційним потенціалом визначається інвестиційна політика страхової компанії. При формуванні інвестиційної політики враховуються чинні законодавчі норми, які регулюють інвестиційну діяльність страховиків (Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про страхування» та інші нормативні акти). Так, загальна вартість активів, в які інвестовані кошти, повинна дорівнювати величині власних коштів і страхових

резервів страховика. Існують обмеження на розміщення коштів страхових резервів поза територією України [5, с. 71].

Основною проблемою інвестування коштів страхових компаній є нерозвинений фондовий ринок України та мала кількість фінансових проектів, куди можна було б вкласти гроші. У розвинених країнах Європи і в США частка інвестованих коштів страхових компаній становить близько 20-25% усіх інвестицій, при тому, що в Україні цей показник в рази менше. Наприклад, у Великій Британії є приблизно 70 різновидів цінних паперів. В Україні найменш ризикові вкладення становлять державні цінні папери або цінні папери фінансових інститутів з державною участю. Але такі цінні папери забезпечують низьку прибутковість. При цьому слід враховувати, що відсоткова ставка сильно змінюється в умовах фінансових криз. Інші ж вкладення становлять високий ризик, але порівняно великий дохід. До того ж, українська нормативно-правова база у сфері страхування є недосконалою та не відповідає європейським стандартам, рівень капіталізації українських страхових компаній є низьким, а обсяг ліквідних фінансових інструментів є недостатнім для проведення ефективної інвестиційної політики, недосконалим також є нормативно-правове врегулювання діяльності страхових посередників [5, с. 71].

На сьогодні в Україні, у зв'язку з нестабільністю інвестиційного клімату, існує потреба у створенні державного органу нагляду, який міг би контролювати цей сегмент економіки. До того ж, вкрай мало привабливих інвестиційних інструментів, які могли б забезпечити захист від інфляції і привести до отримання додаткового доходу, що є однією з головних проблем, особливо в сучасних умовах падіння фінансового ринку. Питання щодо структури й обсягу інвестицій, періодів реінвестування за рахунок страхових резервів, є складним завданням, яке кожна страхова компанія вирішує самостійно.

Інвестиційна діяльність в українських страхових компаніях тільки починає розвиватися. Страховикам сьогодні необхідно створити передумови для подальшого перетворення страхових компаній у потужних інституційних інвесторів, яким би довіряли громадяни [5, с. 71].

Необхідно вдосконалювати державне регулювання у сфері страхування та підвищення фінансової грамотності населення. Важливим є формування довіри населення для стимулювання інвестування вільних фінансових ресурсів в бізнес через страхові компанії, які професійно займаються інвестиціями. На сьогоднішній день найменш задіяним ресурсом страхової діяльності є довгострокове страхування життя. На досвіді інших країн доведено, що довгострокове страхування життя виступає ефективним інструментом інвестиційної діяльності та допомагає трансформувати заощадження населення в довгострокові інвестиції. Сьогодні проблема українського страхового ринку полягає в тому, що населення не готове передавати свої заощадження страховим компаніям, щоб вони стали довгостроковими інвестиціями та приносили дохід, а також, сприяли розвитку економіки країни.

За даними 2016 р. загальна кількість страхових компаній в Україні становила 361 од., скоротившись за період дослідження на 20,8% (-90,0 од.); значного скорочення зазнали страховики, які спеціалізуються на страхуванні життя (далі – СК Life) (-26,9 %).

Однак доречно зазначити, що попри значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій (99,9 %) акумулюють страховиків, які спеціалізуються на ризиковому страхуванні (далі – СК non-Life) 200 СК non-Life та 20 СК Life. Обсяг сформованих резервів станом на 01.01.2016 р. становив 18,4 млрд. грн (зріс на 61,6 % порівняно із 2014 р.), також відмічено зростання за період дослідження активів страховиків на 34,3%. Проте у 2019 р. обсяг загальних активів страховиків зменшився на 13,6% порівняно із 2018 р., а величина активів зменшилась на 4111,3 млн. грн.

Тим не менш, незважаючи на скорочення кількості компаній, обсяг валових премій збільшився на 28,8% у 2019 р. порівняно з 2014 р., а приріст виплат становив 32,7%. Частка валових страхових премій на ринку щодо ВВП у 2019 р. становила 1,5% (знижилась на 0,2 в. п. порівняно з 2018 р.). Загалом за 2014- 2019 рр. розмір страхових премій зріс, але їхня частка у ВВП у 2019 р. була найменшою.

Так, у 2019 році розмір загальних витрат страховиків на страховому ринку України становив 28689,5 млн. грн, а фінансовий потенціал вітчизняного страхового ринку дорівнював (- 12383,3 млн. грн.), що свідчить про фінансову нестійкість страхового ринку та наявність значної кількості неплатоспроможних страховиків. Проаналізувавши підсумки інвестиційної діяльності страхових компаній у 2018-2019 рр., можна зробити висновок, що на зростання збитковості в страхуванні вплинули, перш за все, зниження темпів зростання економіки країни (більш ніж двократна девальвація гривні щодо долара) та інших макроекономічних факторів. Головна проблема українського ринку страхових послуг полягає в тому, що більше 20% активів страхових компаній є неліквідними. На сьогодні немає можливостей, а часто і бажання страховиків, замінити неліквідні активи на реальні та повноцінні. Зазначене веде до наростання недовіри до страхового бізнесу як потенційного інституту інвестицій [13, с. 31].

Таким чином, можна констатувати, що сьогоднішні проблеми інвестиційної діяльності перешкоджають розвитку маркетингової політики страхової компанії, оскільки страховикам доводиться постійно замислюватися про здатність відповідати за своїми зобов'язаннями перед клієнтами. У підсумку, страховим компаніям простіше в цій ситуації відмовитися від інвестування, ніж піддавати ризику обмежені обсяги залучених ресурсів.

Інвестиційна діяльність страхових компаній є досить важливою складовою соціально-економічного розвитку суспільства. У розвинених країнах велика частина інвестиційних вкладень є довгостроковою і здійснюється за рахунок коштів компаній зі страхування життя, в той час як в Україні основна частина коштів представлена короткостроковими активами. До того ж, участь українських страховиків в інвестиційному процесі часто носить спекулятивний характер, відповідне законодавство є недосконалим і застарілим, правила державного регулювання і нагляду неефективні, непрозорі, непередбачувані та вибіркові, а у середніх і дрібних страхових компаній немає прагнення виходити на фондовий ринок самостійно, оскільки вони не володіють достатнім

інвестиційним потенціалом.

2.2. Аналіз структури, складу і динаміки інвестиційних ресурсів страхових компаній України

Важливою умовою виходу економіки України із кризи є залучення інвестицій для подолання її структурної недосконалості та технологічної відсталості останньої. Страховики, як фінансові посередники, посідають особливе місце в системі господарювання країн з трансформаційною економікою, до яких належить Україна, і є потужними постачальниками капіталу в економіку. З цих позицій, мобілізовані на страховому ринку інвестиційні ресурси можуть відігравати важливу роль у досягненні макроекономічної стабілізації, вирішенні проблем соціального характеру та підвищенні ефективності вітчизняної економіки.

Аналіз сучасного стану формування та використання інвестиційних ресурсів страхових компаній в Україні дасть змогу ідентифікувати проблемні моменти у цьому процесі й окреслити перспективи їхнього вирішення. Можливості ефективного здійснення інвестиційної діяльності страховими компаніями визначаються їх інвестиційним потенціалом, який ми розглядаємо через такі складові: тимчасово вільні від страхових зобов'язань кошти, що знаходяться в розпорядженні страхової компанії і використовуються нею для інвестиційної діяльності, та здатність акумулювати зовнішні запозичення. Подальший розвиток страхового ринку призведе до збільшення обсягів фінансових ресурсів, що акумулюються страховиками і, відповідно, до зростання інвестиційного потенціалу останніх. Потенційні можливості страхових компаній реалізувати свій інвестиційний потенціал значною мірою залежить від загального рівня розвитку страхового ринку. Страховий ринок України перебуває на етапі становлення та поступового інтегрування у світовий. Його динаміка не є позитивною й відрізняється нестабільністю.

Вітчизняний ринок страхових послуг був і залишається одним з найбільш

капіталізованих поміж інших небанківських фінансових ринків. Сумарна кількість страхових компаній станом на 31.12.2019 р. становила 361, з них СК «Life» – 49 компаній, СК «non-Life» – 312 компаній. Станом на 31.12.2015 р. існувало 442 страхові компанії, з яких СК «Life» було 64, СК «non-Life» – 378). Кількість страхових компаній з кожним роком мала тенденцію до зменшення, адже у 2019 році порівняно з 2015 роком загальна кількість компаній зменшилася на 81 одиницю, з яких СК «Life» зменшились на 15, а СК «non-Life» на 66 (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість страхових компаній в Україні у 2015-2019 рр.

Кількість страхових компаній	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Загальна кількість	442	414	407	382	361
в. т. ч. СК «non-Life»	378	352	345	325	312
в. т. ч. СК «Life»	64	62	62	57	49

В Законі України «Про страхування» визначається, що предметом безпосередньої діяльності страховика можуть бути лише страхування, перестрахування та фінансова діяльність, яка пов'язана із формуванням, розміщенням та управлінням страховими резервами [11].

Таким чином, можемо стверджувати, що діяльність страховика, яка пов'язана з розміщенням та управлінням страховими резервами, є по суті інвестиційною діяльністю. Поведінка страховика під час формування інвестиційного портфеля пов'язана з характером коштів, які використовуються для інвестування. Як відомо, страховик у своєму розпорядженні має такі кошти:

- 1) власні кошти страхової компанії у вигляді статутного капіталу, резервного і додаткового капіталу, вільних резервів і нерозподіленого прибутку;
- 2) залучені кошти у вигляді страхових резервів і нерозподіленого

прибутку.

Структура інвестиційного портфеля страхової компанії безпосередньо залежить від специфіки страхової діяльності. Основна відмінність у діяльності страхових компаній та інших суб'єктів господарювання полягає в тому, що у їхньому розпорядженні протягом певного часу перебувають грошові кошти, вкладені страхувальниками з метою компенсації ризику настання певної обумовленої в договорі події.

Закон України «Про страхування» встановлює певні принципи та напрями розміщення, а розпорядженнями регулятивного органу встановлюються нормативи розміщення, які конкретизують норми Закону. Напрями та нормативи розміщення є різними для технічних страхових резервів і резервів зі страхування життя.

Закон України «Про страхування» основними інструментами інвестування для страхових компаній визначає:

- 1) грошові кошти на поточних рахунках;
- 2) банківські вклади або як їх ще називають банківськими депозитами;
- 3) валютні вкладення;
- 4) акції, облігації та іпотечні сертифікати;
- 5) нерухоме майно;
- 6) банківські метали;
- 7) інвестиції в економіку нашої держави за напрямками, які визначені КМУ;
- 8) цінні папери, які емітуються державою;
- 9) готівка в касі у обсягах лімітів залишків каси, установлених НБУ [11].

Оскільки основним джерелом інвестиційних ресурсів є страхові резерви та активи страховиків, розглянемо детальніше їх структуру та динаміку. Розглянемо динаміку активів та обсяги страхових резервів страхових компаній у 2017-2019 рр. (рис. 2.2).

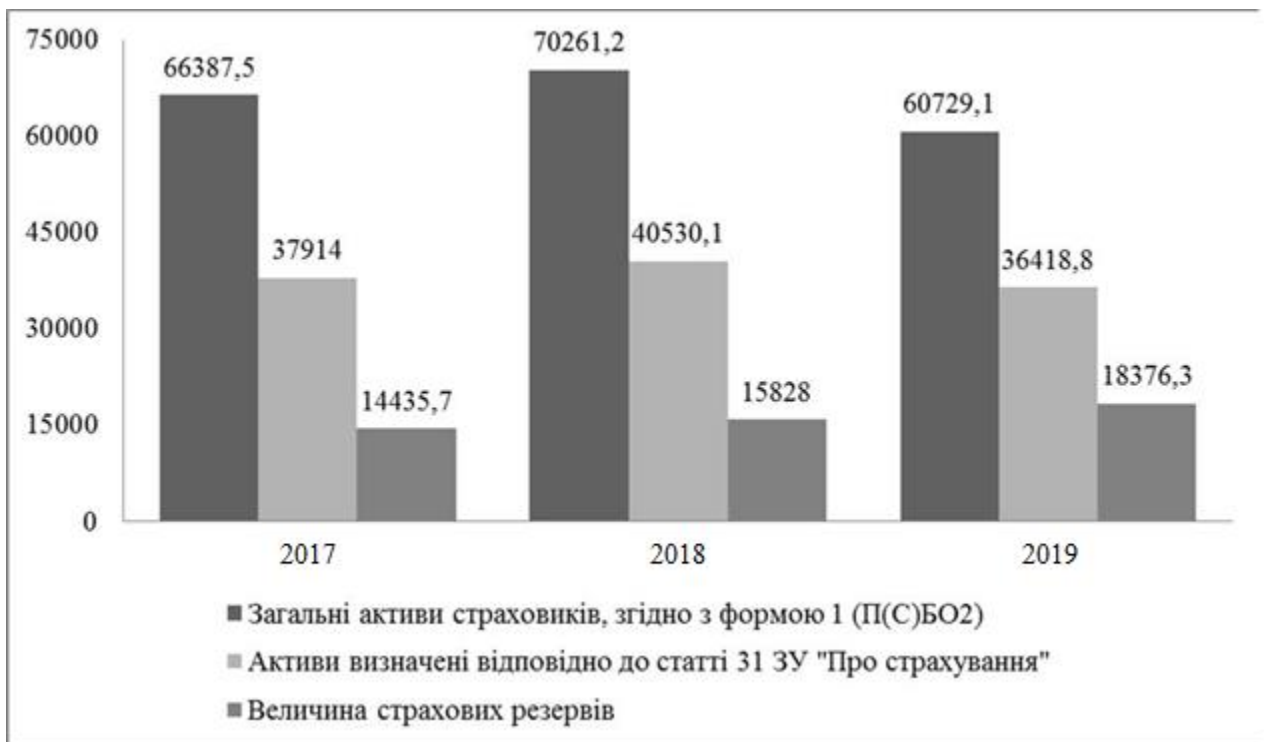

Рис. 2.2. Динаміка активів та обсягів страхових резервів страховиків в Україні за 2017-2019 рр. (млн. грн.)

За даними на рис. 2.2, обсяг загальних активів страховиків на 31.12.2019 року становив 60 729,1 млн. грн, що на 13,6% менше від показника попереднього 2018 року. Обсяг активів, визначених відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування», зменшився порівняно з відповідним показником станом на 31.12.2018 р. на 4 111,3 млн. грн або на 10,1% та склав 60,0 % від обсягу загальних активів страховиків. Станом на 31.12.2018 р. активи, визначені згідно з статтею 31 Закону України «Про страхування», становили 40 530,1 млн. грн, а станом на 31.12.2019 р. – 36 418,8 млн. грн).

Описана вище негативна динаміка показників активів страховиків пов'язана зі списанням неліквідних активів з балансів страховиків та із зменшенням кількості страхових компаній. Розміщення страхових резервів страховиків здійснюється відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування», у якій визначено перелік активів за відповідними категоріями. Станом на 31.12.2019 р. загальний обсяг активів, що дозволені для представлення коштів страхових резервів, становив 36 418,8 млн. грн, з них 18 687,0 млн. грн

було використано для представлення коштів страхових резервів.

На зменшення загальних активів страховиків та активів, визначених законодавством для представлення коштів страхових резервів при одночасному збільшенні страхових резервів на 16,1 % вплинули певні чинники: втрата активів, пов'язана з анексією Автономної Республіки Крим та веденням бойових дій на Сході України. На зростання страхових резервів вплинуло проведення переоцінки активів страховиків.

Розглянемо детальніше структуру страхових резервів страховиків за останні п'ять років. Як свідчать дані рис. 2.3, у структурі сформованих страхових резервів технічні резерви займають найбільшу питому вагу (70%). Частка резервів зі страхування життя поступово збільшується, а саме в 2019 р. порівняно з 2015 роком вона зросла на 13,7%. Це свідчить про зростання попиту населення на накопичувальні контракти, які запропоновані пенсійною реформою в Україні.

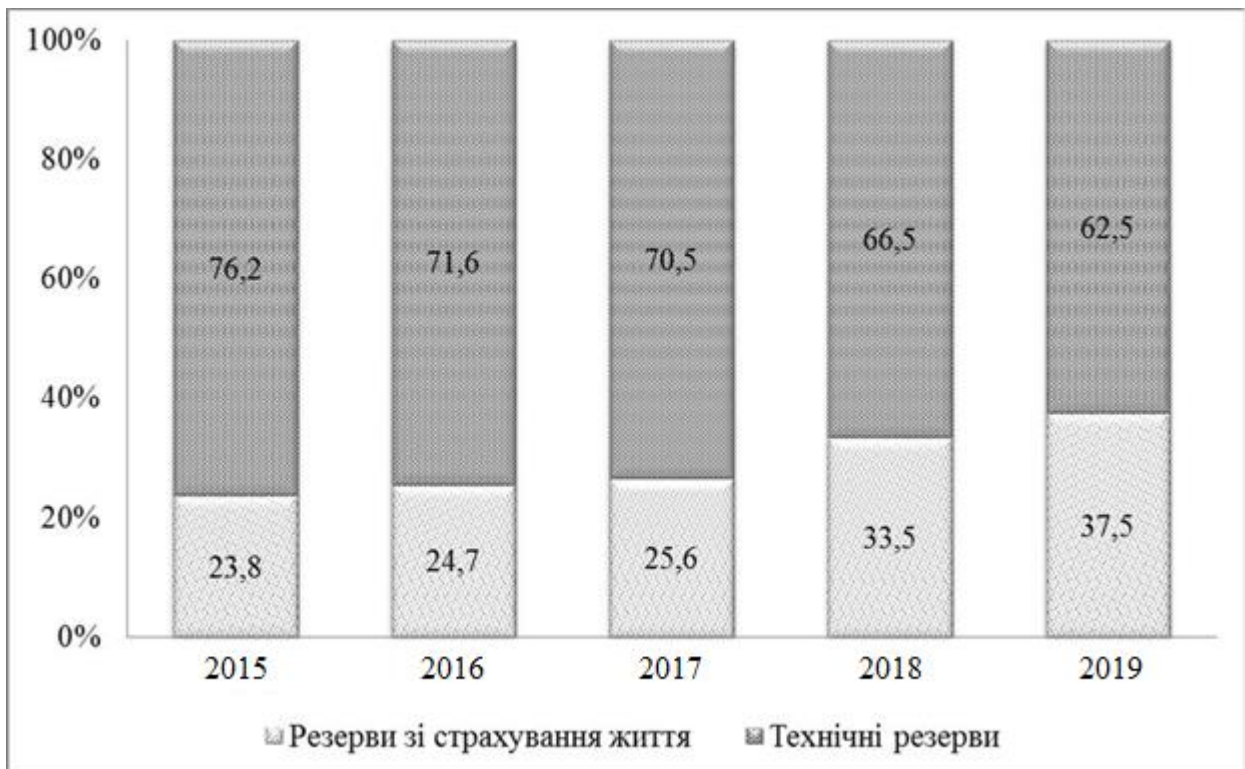

Рис. 2.3. Структура страхових резервів страховиків в Україні протягом 2015-2019 рр.

Подамо у вигляді рисунку та проаналізуємо структуру активів, якими представлено кошти страхових резервів, станом на 31.12.2019 р. (рис. 2.4). Дані рис. 2.4 свідчать, що найбільшу питому вагу мають цінні папери, частка яких складає 42% всіх активів. Лише на 7 в.п. меншою є частка банківських вкладів, які займають 35% від загальних активів. Щодо таких активів, як нерухоме майно та грошові кошти на поточних рахунках то їх відсоток майже однаковий: 6% здійснюють вкладення в нерухоме майно та 7% – у грошові кошти на поточних рахунках. Права вимоги до перестраховиків складають 10% згаданих активів. Найменший відсоток належить банківським металам, інвестиціям в економіку України та кредити страхувальникам.

Рис. 2.4. Структура активів, якими представлено кошти страхових резервів, станом на 31.12.2019 р.

Також доцільно проаналізувати структуру розміщення активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя (табл. 2.4).

За даними табл. 2.4 можна прослідкувати щорічну зміну інвестиційних можливостей страховиків. Так, протягом 2017 та 2019 років помітно змінився

розподіл резервів на категорії «технічні резерви» і «резерви зі страхування життя» на користь останніх. Адже резерви зі страхування життя на 31.12.2017 р. становили 26,6% страхових резервів, станом на 31.12.2018 р. – 33,5%, а на 31.12.2019 р. – вже 37,5%. Відповідно, зменшилась частка «технічних резервів» з 73,4% станом на 31.12.2017 р. до 62,5% станом на 31.12.2019 р.

Таблиця 2.4

Розміщення коштів технічних резервів і резервів зі страхування життя в Україні у 2017-2019 рр. (млн. грн.)

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Сформовані страхові резерви	14435,7	15828,0	18376,3
Категорія активів, визначених ст.31 ЗУ «Про страхування», для представлення страхових резервів			
Загальна сума активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя, у тому числі:	15022,2	16065,2	18687,0
1) грошові кошти на поточних рахунках	1567,0	1726,2	1798,5
2) банківські вклади (депозити)	6092,6	6163,2	9239,1
3) банківські метали	15,5	15,5	8,1
4) нерухоме майно	810,8	846,3	916,3
5) акції	1618,1	1417,9	975,5
6) облігації	358,4	418,6	408,6
7) іпотечні сертифікати	0,0	0,0	9,1
8) цінні папери, що емітуються державою	2213,1	2951,6	2461,2
9) право вимоги до пере страховиків	2302,9	2499,6	2862,8
10) інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними КМУ	28,2	8,3	0,8
11) кредити страхувальникам-громадянам, що видаються в порядку, визначеному уповноваженим органом і погодженому НБУ	4,6	4,5	0,3
12) довгострокові кредити для житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, що використовується у порядку, визначеному КМУ	0,0	0,005	0,1
13) готівка в касі	11,0	13,4	6,4

Із збільшенням загальної суми активів, якими представлені резерви зі страхування життя та технічні резерви, значно зросла частка банківських вкладів, облігацій та грошових коштів страховиків на поточних рахунках.

На сьогоднішній день це найбільш привабливі, на думку страховиків, інвестиційні інструменти. Нерівномірну динаміку демонструють акції, адже порівняно з 2017 роком вони зменшились на 642,6 млн. грн. Щодо банківських металів, то їхні показники у 2017 та 2018 роках були однаковими, але у 2019 році зменшились на 7,4 млн. грн і становили 8,1 млн. грн. У 2019 р. порівняно з минулим роком на 363,2 млн. грн чи на 14,5% збільшився обсяг активів, що дозволені для представлення правами вимог до перестраховиків, та становив 2 862,8 млн. грн чи 15,3% від загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя. Суттєво, порівняно з минулим роком, зменшились інвестиції в економіку нашої країни за напрямками, визначеними КМУ – на 18,6 млн. грн. Також порівняно з 2018 роком у 2019 році на 490,4 млн. грн або на 16,6% знизився обсяг активів, які дозволені для представлення цінними паперами, що емітуються країною, і становив 2 461,2 млн. грн.

Таким чином, капітал страхових компаній нашої держави останніми роками вкладався переважно у такі фінансові активи, як: банківські вклади, цінні папери тощо. Інвестиції у фінансові інструменти були не свідченням високого рівня розвитку ринків фінансових послуг, а, скоріш за все, зумовлені непривабливістю або відсутністю альтернативних об'єктів інвестування на ринку. Загалом, структура інвестиційного портфеля вітчизняних страховиків притаманна для нерозвинених страхових ринків економік перехідного типу, на яких переважають ризикові види страхування. У таких умовах страховики приділяють увагу отриманню високого поточного доходу та ліквідності інвестицій. Проаналізувавши структуру активів страховиків за категоріями об'єктів для інвестування частково вільних коштів, можна сказати, що більшість грошей вкладається у фінансові продукти того ж таки фінансового ринку, тобто не досягається основна ціль інвестиційної функції страховиків – стимулювання

економіки України.

2.3. Оцінка ефективності управління інвестиційною діяльністю страхових компаній

Подальший розвиток страхового ринку України можливий лише за умови зростання реального сектору економіки, яке супроводжується збільшенням доходів фізичних осіб і прибутків суб'єктів господарювання. Відповідно, із зростанням обсягів страхових платежів, отриманих страховими компаніями, виникають нові можливості для інвестування та ефективного розміщення страхових резервів. Тому страховики зацікавлені у стимулюванні економічного зростання країни шляхом реалізації власного інвестиційного потенціалу.

Загалом інвестиційний потенціал страхових компаній можна визначити як можливість такого типу фінансових установ сформувати достатній обсяг власного капіталу, залучити фінансові ресурси фізичних і юридичних осіб і ефективно розмістити їх з метою забезпечення розширеного відтворення та реалізації інших інвестиційних цілей.

Концентрація страхування життя значно щільніша, ніж в цілому по страховому ринку України, адже 3 найбільші страховики зі страхування життя отримують більше 50 % всіх страхових премій, а перші 10 у рейтингу цих страхових компаній – 87 % (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Концентрація страхового ринку України у 2019 році

Перші (Тор)	Страховання «Life»		Страховання «non-Life»	
	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %
Тор 3	936,1	42,8	4049,8	14,7
Тор 10	1921,4	87,9	10011,2	36,3
Тор 20	2164,0	99,0	16613,3	60,3
Тор 50	2186,6	100	23408,7	85,0
Тор 100	-	-	26472,1	96,1
Тор 200	-	-	27508,6	99,9

Всього по ринку	2186,6	100	27549,4	100
-----------------	--------	-----	---------	-----

Як видно з даних табл. 2.5, страхові компанії зі страхування життя не створюють належного інвестиційного потенціалу страхового ринку країни, а переважна більшість страховиків із ризикового страхування виключним видом діяльності вважає саме страхову діяльність, не акцентуючи уваги на інвестиційній.

Структура активів, якими представлено розміщення коштів технічних резервів страхових компаній протягом досліджуваного періоду, показує, що банківські вклади займають найбільшу питому вагу – 43%, тоді як грошові кошти на поточних рахунках, акції, права вимоги до перестраховиків – 12,9, 10,8 та 18,3% відповідно, нерухоме майно, цінні папери, що емітуються державою, у середньому складають 6,5%, а облігації – 2%. У структурі активів частка банківських металів, іпотечних сертифікатів та інвестицій в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України, дорівнювала 0%, що свідчить про відсутність отримання страховими компаніями інвестиційного доходу за відповідними активами, якими представлено розміщення коштів технічних резервів.

Структура активів, якими представлено розміщення коштів резервів зі страхування життя страхових компаній, показує, що банківські вклади та цінні папери, що емітуються державою, протягом досліджуваного періоду займали найбільшу питому вагу – 37%. Але частка банківських вкладів поступово збільшувалася, а цінних паперів – мала тенденцію до зменшення. Грошові кошти в структурі активів склали лише 5%, акції та облігації – 4%. Інші активи, якими представлено розміщення коштів резервів зі страхування життя, займали не більше 3%. Частка іпотечних сертифікатів протягом досліджуваного періоду складала 0%.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що інвестиційні можливості страхових компаній реалізуються в цілому за рахунок банківських вкладів, які, своєю чергою, мають підвищений рівень ризику та невисоку

ліквідність. При цьому згаданий вид активів має низьку прибутковість, що не дає змоги страховим компаніям отримувати високий інвестиційний дохід від розміщення вільних коштів за депозитами. Також у сучасних умовах вони не завжди є надійними, що пов'язано з низьким рівнем фінансової стійкості вітчизняних банків.

Характерною особливістю інвестиційної діяльності страхових компаній як фінансового посередника є тимчасове розпорядження акумульованим капіталом. Відповідно, інвестиційна діяльність страхових компаній повинна відповідати вимогам надійності, а не прибутковості. В економічно розвинутих країнах головними статтями активів страхових компаній є облігації промислових компаній, акції, державні цінні папери. При цьому страхові компанії є основним інвестором у державні цінні папери, що забезпечує державі стабільне розміщення державних позик, а для страхових компаній – інвестиції в надійні цінні папери. Слід зазначити, що у практиці інвестування найбільш безпечними є будь-які державні цінні папери, особливо казначейські білети й облігації. Частка цінних паперів становить 6% у структурі активів вітчизняних страхових компаній, якими представлено розміщення коштів технічних резервів, а їх частка в структурі активів, якими представлено розміщення коштів резервів зі страхування життя, була найбільшою протягом 2016–2018 рр. (42%), але в 2019 р. вона зменшилась на 18 в. п.

Низький рівень розвитку фондового ринку в Україні, відсутність ринку нерухомості та класичних іпотечних банків не дає змоги страховим компаніям збільшувати обсяги короткострокових інвестицій у звичайні акції, середньо- та довгострокові інвестиції в цінні папери з фіксованим доходом, облігації, нерухомість та отримувати інвестиційний дохід.

Також із метою захисту інтересів страхувальників від невиконання страховиком своїх зобов'язань установлюється державний контроль за інвестиційною діяльністю страховика. Для технічних резервів, що утворюються для ризикових видів страхування, встановлені жорсткі вимоги щодо дозволених напрямів інвестиційної діяльності. Згідно з цими нормами, величина окремих

категорій активів, що приймається для представлення технічних резервів, ураховується за їх дозволеного розміщення лише в таких обмежених обсягах (у відсотках до обсягів наявних технічних резервів):

- 1) банківські вклади (депозити) – у кожному банку не більше 30;
- 2) нерухомість – не більше 10;
- 3) права вимоги до перестраховиків – не більше 50;
- 4) цінні папери, що передбачають одержання прибутку – не більше 40, у

тому числі:

– акції, що не котируються на фондовій біржі, – не більше 15, із них акцій одного емітента – не більше 2;

– акції, що котируються на фондовій біржі, – не більше 5 одного емітента;

– облігації – не більше 5.

Крім того, не менше 90% технічних резервів повинні бути розміщені лише на території України. Нацфінпослуг може дозволити страховикам іншу структуру розміщення наявних технічних резервів. Щоб отримати індивідуальний дозвіл, страховики повинні економічно обґрунтувати доцільність дозволу цього розміщення виходячи із підвищення безпечності, ліквідності і надійності.

Для резервів зі страхування життя встановлені інші вимоги щодо дозволених напрямів інвестиційної діяльності (у відсотках до обсягів наявних резервів зі страхування життя):

1) грошові кошти на поточних рахунках – не більше 5;

2) банківські вклади (депозити), валютні вкладення згідно з валютою страхування – не більше 50, при цьому в зобов'язаннях одного банку повинно бути не більше 10;

3) нерухоме майно – не більше 20;

4) цінні папери – не більше 50, із них:

– акції українських емітентів, що перебувають в обігу на фондовій біржі, обсяги торгів на яких становлять не менше 25% від загальних обсягів торгів на організаційно оформлених ринках цінних паперів України, при цьому

забороняється більше 5 вкладати в акції одного емітента;

– облігації українських емітентів – не більше 40 для облігацій українських емітентів, при цьому не більше 10 в облігації одного емітента, який здійснює свою діяльність не менше п'яти років;

– акції, облігації іноземних емітентів та цінні папери іноземних держав не більше 20, при цьому акції та облігації іноземних емітентів повинні перебувати в обігу на організованих фондових ринках, емітент цих акцій та облігацій повинен здійснювати свою діяльність не менше 10 років;

– облігації місцевих позик – не більше 10;

5) цінні папери, що емітуються державою, – не більше 50;

б) права вимоги до перестраховиків – не більше 40, із них права вимоги до перестраховиків-нерезидентів – не більше 25;

7) банківські метали – не більше 10.

Розглянувши інвестиційні можливості вітчизняних страхових компаній на основі аналізу обсягів сформованих ними протягом 2015-2019 рр. страхових резервів за видами, які є основним джерелом формування інвестиційного доходу, можна зазначити, що структура активів страховиків, спрямованих на формування резервів, потребує оптимізації менеджменту інвестиційної діяльності, насамперед із позиції кадрового забезпечення та потреби у професійних управляючих на фондовому ринку, оскільки потенціал фондового ринку страховими компаніями використовується менше ніж на 25%. Інвестиційний потенціал страхових компаній визначається обсягом ресурсів, якими вони володіють, і терміном, протягом якого ці ресурси можуть використовуватись. Зокрема, компанії зі страхування життя мають більші можливості для мобілізації довгострокових ресурсів.

Це пов'язано з тим, що договори страхування життя переважно укладаються на 5-30 років, а страхові виплати страхувальникам, як правило, значно віддалені в часі. Як зазначалось, протягом 2015-2019 рр. прослідковувалось поступове зростання питомої ваги резервів зі страхування життя в структурі сформованих страхових резервів, тому інвестиційна діяльність

компаній зі страхування життя в Україні може бути пріоритетним видом інвестиційної діяльності на фінансовому ринку та дасть змогу отримати інвестиційний дохід страховим компаніям у майбутньому.

В свою чергу, також передбачає оптимізацію процесу управління інвестиційною діяльністю страховиків із боку держави, тому що вибір моделі управління залежить від розміру інвестиційних можливостей страхових компаній, які в сучасних умовах жорстко обмежуються державою. Відповідно до цього, доцільно було б переглянути структуру активів страховиків, спрямованих на формування резервів, в контексті пошуку нових об'єктів інвестування, збільшити обсяги обмежень за поточними фінансовими інвестиціями, дозволити використання коштів страхових резервів для укладання кредитних договорів із фізичними та юридичними особами. Це надало б страховим компаніям стимулів у збільшенні обсягів страхових резервів, насамперед зі страхування життя, та підвищило роль страхової системи в інвестиційному процесі держави.

На ефективність управління інвестиційною діяльністю впливає також ефективне формування інвестиційного портфелю страховиків.

Оцінка якості портфелю інвестиційних стратегій складається з показників якості й ліквідності активів, ступеня концентрації ризиків і загальної прибутковості інвестицій.

Приймаючи рішення про інвестування грошових коштів, страховик повинен оцінити можливі ризики та надходження від вкладання у визначені види активів. У більшості випадків спрацьовує наступна закономірність розміщення коштів: зі збільшенням терміну інвестування ризики зменшуються та навпаки. Страховики з достатнім обсягом капіталу та схильністю до ризикових операцій мають широкий спектр фінансових інструментів з різними рівнями доходності.

Ефективність формування інвестиційного портфелю страхових компаній залежить не тільки від нормативних обмежень, які встановлюються державою, а й від обсягу та якості використання їх інвестиційного потенціалу. Чим більше

інвестиційний потенціал страхової компанії, тим більше можливостей має страховик для придбання різного роду цінних паперів і формування інвестиційного портфеля, який відповідає цілям та завданням інвестиційної політики страхової організації [6, с. 73].

Особливістю здійснення діяльності страховиків є те, що вони забезпечуючи захист іншим суб'єктам господарювання, самі підпадають під вплив багатьох ризиків та потребують певні механізми управління даними ризиками.

Більшість страховиків не мають детально розробленої та підготовленої інвестиційної стратегії, та вкладають кошти у фінансові інструменти афілійованих осіб чи у банківські депозити.

Розглянемо структуру інвестиційних портфелів страховиків трьох страхових компаній за 2019 рік (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура інвестиційних портфелів страховиків за 2019 р.

Напрямки інвестування	Частка активів у структурі інвестиційного портфеля страховика, %		
	ПрАТ «УСК «Княжа Вієнна Іншуранс Груп»	СК «Теком-Життя»	СК «Європейський страховий альянс»
1. Банківські депозити	32	67,9	43
2. Державні облігації	40	-	-
3. Облігації підприємств	27	5,1	-
4. Нерухомість	-	9,7	5
5. Акції	-	9,2	35
6. Грошові кошти на поточних рахунках	1	6,8	6
7. Права вимоги до пере страховиків	-	1,3	11
Всього	100	100	100

Як видно з даних таблиці у всіх трьох представлених портфелях значну частку займають саме банківські депозити. Найбільша частка цих активів прослідковується у страховій компанії «Теком-Життя» і становить 67,9%. Інвестування у державні облігації здійснюється лише у страховій компанії ПрАТ «УСК «Княжа Вієнна Іншуранс Груп» і частка цього активу становить

40%. Щодо таких цінних паперів як акції, найбільший їх відсоток у страховій компанії «Європейський страховий альянс» і дорівнює 35%. Не значний відсоток по всіх трьох компаніях мають грошові кошти на поточних рахунках та права вимоги до перестраховиків. Це також прослідковується у структурі сукупного портфеля всього страхового сектору. Так, станом на 31.12.2019 рік структура активів, якими були представлені страхові резерви українських страховиків мала наступні дані: банківські вклади – 34,6%; нерухоме майно – 6,1%; цінні папери – 42% (з них: акції – 32,7%, облігації – 2%, цінні папери, що емітуються державою – 7,2%, іпотечні сертифікати – 0,1%); грошові кошти на поточних рахунках та в касі – 7%; права вимоги до перестраховиків – 10,3% [50].

При управлінні інвестиційним портфелем не можна забувати, що головною метою інвестування – є збільшення його ринкової вартості. Серед безлічі інструментів, які складають інвестиційний портфель, найціннішим є співвідношення балансу часткових і боргових інструментів, під якими маються на увазі акції та облігації. Інвестор повинен ясно розуміти, що ризикі дохідність інвестиційного портфеля – це сполучні ланки одного ланцюга. Потенційне збільшення прибутковості тягне за собою збільшення ризику, і навпаки.

З урахуванням інвестиційних якостей цінних паперів формуються різні варіанти інвестиційного портфеля страхової організації, у якому буде визначатися співвідношення «дохід-ризиковість» (табл. 2.7). На основі даної таблиці, можемо сказати що найбільшу частку активів дані страхові компанії вкладають в агресивний тип інвестиційного портфеля з високим рівнем ризику. У цінні папери з низьким ризиком, на жаль, страхові компанії інвестують не дуже велику частку активів.

У результаті аналізу процесу здійснення інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні можна сформулювати такі висновки:

1. Інвестиційна діяльність страхових компаній України залежить від структури сформованого страхового портфеля та терміну дії договору страхування, структури інвестиційних ресурсів та обсягу акумульованих

грошових коштів, потреби страхових компаній в інвестиційному доході та порядку його використання, рівня інфляції та ефективності системи державного регулювання страхової справи, недостатності інвестиційних ресурсів та практичної відсутності інвестиційних стратегій. Тому держава повинна економічно стимулювати страхувальників, формувати прозорі правила діяльності страхових компаній, чітко виписати механізми оподаткування інвестиційної діяльності страхових компаній.

Таблиця 2.7

Вид інвестиційного портфеля із врахуванням факторів «дохід-ризиковість»

Тип інвестиційного портфеля	Ціль інвестування	Рівень ризику	Тип цінних паперів	Інвестиційна характеристика портфеля страховика
Помірно консервативний	Довгострокове вкладення капіталу та його зростання	Середній	Незначна частка державних цінних паперів, значна частка цінних паперів великих та середніх, але надійних емітентів з довгостроковою ринковою історією	Диверсифікований
Консервативний	Захист від інфляції	Низький	Державні та інші цінні папери, акції та облігації великих стабільних емітентів	Високонадійний, але з низькою доходністю
Агресивний	Спекулятивна гра, можливість швидкого вкладення коштів	Високий	Висока частка високоліквідних цінних паперів невеликих емітентів, венчурних компаній та ін.	Ризикований, але високоліквідний

2. Проведене аналітичне дослідження інвестиційних можливостей страхових компаній України за обсягами видів сформованих ними страхових резервів впродовж 2015-2019 рр., окреслює їх як основне джерело формування

інвестиційного доходу. Зазначимо, що структура активів страховиків, котрі спрямовані на формування резервів, потребує впровадження оптимального менеджменту інвестиційної діяльності, а саме із позиції трудового потенціалу та потреби у професійних учасниках на фондовому ринку. Це пов'язано із неповним використанням потенціалу фондового ринку страховиками (менше ніж на 25% всього обсягу).

3. Розглянутий інвестиційний потенціал страхових організацій визначається обсягом наявних ресурсів і періодом, протягом якого вони можуть використовуватись. Зокрема, компаніям зі страхування життя притаманні більші можливості для мобілізації довгострокових ресурсів. Адже особливістю договорів зі страхування життя є термін укладання їх, що складає переважно 5-30 років, відповідно і страхові виплати за цими договорами віддалені в часі.

4. У структурі інвестиційного портфеля вітчизняних страховиків упродовж останніх років простежується превалювання банківських інструментів (депозитів, готівки на поточних рахунках тощо), так як вони є більш диверсифіковані. Такі вкладення важко назвати високоліквідними, надійними чи прибутковими. Однак, за останній рік страховики активізувалися в контексті зміни напрямів розміщення своїх резервів саме у фондові інструменти – акції, облігації, цінні папери держави.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Страховий сектор набуває все більшого значення в період після- кризової реабілітації економіки. У даному контексті критичне вивчення закордонної практики інвестиційної діяльності страхових компаній є актуальним не лише з позиції забезпечення розвитку страхового бізнесу, а й з точки зору поліпшення фінансування економіки країни.

Особливості теперішнього періоду розвитку ринкової економіки в Україні, її ринку фінансових послуг та страхового ринку формують необхідність дослідження основних тенденцій трансформації інвестиційних ресурсів зарубіжних страхових компаній, визначення норм та особливостей розміщення активів страховиків у ринковорозвинених країнах, а також невирішеними є питання аналізу основних тенденцій у процесі формування інвестиційного портфеля з метою урахування зарубіжного досвіду в українській практиці.

Зарубіжний досвід функціонування національних страхових ринків свідчить про важливу роль страховиків як інституційних інвесторів, які забезпечують приплив потужних інвестиційних ресурсів у реальний сектор економіки. У ринковорозвинутих країнах правила розміщення страхових резервів розробляються так, щоб забезпечити ефективне інвестування коштів у національну економічну систему, підтримати достатній рівень платоспроможності страхових компаній та сприяти розвитку страхового бізнесу. Розвинений страховий ринок дає можливість вкладати значні кошти від продажу страхового продукту, адже на сьогоднішній день на Заході страхується більше 90% всіх ризиків. Страхові компанії ринковорозвинутих зарубіжних країн мають значний досвід у проведенні не лише страхових, а й інвестиційних

операцій, у зв'язку з цим доцільно ґрунтовно вивчати практику інвестиційної діяльності зарубіжних страховиків на предмет її імплементації в Україні.

Інвестування фінансових ресурсів страховика приносить значний прибуток у вигляді доходу від інвестицій, разом з тим збільшуючи страховий та власний капітал страхової компанії. Як наслідок, страхові фірми стають потужними інституційними інвесторами на фінансовому ринку та в економічній системі загалом. У країнах з ринковою економікою напрямки та правила розміщення коштів страхових резервів є об'єктом державного нагляду та контролю, а правила інвестиційної діяльності страхових організацій у згаданих країнах встановлюються з метою забезпечення надійного функціонування страхового ринку та підпорядковуються діючим вимогам інвестування коштів у національну економіку.

У країнах Заходу страховики є одними з найбільших інституційних інвесторів, які управляють власними активами в довгостроковій перспективі. Довгостроковий характер інвестиційної діяльності страховиків та особливості структури інвестиційного портфеля головним чином обумовлені розвитком послуг зі страхування життя. Так, на інвестиційні холдинги в галузі страхування життя припадає понад 80% довгострокових інвестицій. Цьому сприяють розроблені чіткі правила та норми розміщення тимчасово вільних коштів, встановлені принципи інвестування страхових резервів, а саме: відповідність валюти, диверсифікація, локалізація тощо.

У країнах Європейського союзу, Великобританії та США відповідальність за регулювання страхового ринку поділена між центральною, місцевою та регіональною владою, хоча у кожній країні є свої особливості державного контролю [39].

У США існують незалежні системи регулювання страхового ринку в кожному окремому штаті, а також загальний державний нагляд і контроль, що здійснюються на федеральному рівні [36]. У країнах Європейського союзу регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній здійснюється на двох

рівнях: директивами ЄС та національними нормативно-правовими актами.

У країнах з ринковою економікою держава встановлює норми розміщення активів, а також мінімально та максимально можливі квоти. Правила розміщення активів страхових компаній у різних країнах залежать від вимог до інвестування коштів у національну економіку та мають бути узгоджені з термінами, протягом яких діють взяті зобов'язання. Можливі напрями інвестування тимчасово вільних коштів страховиків окремо встановлюються зі страхування життя та ризикового страхування.

У країнах Європейського союзу регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній здійснюється на двох рівнях: директивами ЄС та державним регулюванням всередині країни з метою захисту національних страхових компаній. Регулювання здійснюється за такими напрямами: дотримання принципу рівності, регулювання структури та складових інвестиційного портфеля, регламентування процесу інформування органів нагляду про зміни його структури.

Законодавство більшості економічно розвинених країн не висуває обмежень до розміру активів, що приймаються на покриття страхових резервів зі страхування, але існують певні нормативи інвестиційних вкладень страховиків (табл. 3.1).

Основними принципами розміщення страхових резервів в світі є надійність та прибутковість. Надійність означає, що вкладення здійснюються у стабільні підприємства. Прибутковість забезпечує поточні грошові потоки.

У Німеччині законодавчо регулюється розміщення резервів, що створені в страхуванні життя. До 10% резерву можна вкладати в цінні папери, які допущені для розміщення капіталів. Іпотечні позики не повинні перевищувати 3/5 від цінності земельної ділянки. Німецьке законодавство уникає обмежень для страхових організацій відносно їх комерційної діяльності, детальні обмеження введені тільки на резерви за страховими преміям [36, с. 438].

У США розповсюджена практика надання страховиками інвестиційних кредитів строком на 15-20 років промисловим корпораціям. При цьому страхові

компанії та комерційні банки надають кредити спільно: банки фінансують проект протягом перших п'яти років, а страховики – у наступні 10-15 років. При видачі особливо великих кредитів з метою зниження ризиків страхові компанії створюють консорціуми між собою чи спільно з комерційними банками [36].

Таблиця 3.1

Нормативи інвестиційних вкладень страхових компаній в світі, %

Вид активу	Німеччина	Франція	Великобританія	США	Росія
Державні цінні папери суб'єктів Федерації та муніципальні цінні папери	< 30%	< 65%	< 2%	< 49%	< 30%
Державні цінні папери	–	–	–	–	< 15%
Інвестиційні паї	–	–	–	–	< 10%
Банківські вклади	–	–	–	–	< 50%
Розрахунковий рахунок	–	–	< 1%	< 1%	Без обмежень
Акції та облігації акціонерних товариств	–	–	–	< 4%	< 20%
Право участі на частку в статутному капіталі	–	–	< 60%	–	< 10%
Житлові сертифікати	–	–	< 2%	< 17%	< 5%
Нерухомість	< 25%	< 45%	< 20%	< 17	< 40%
Валютні цінності	–	–	–	–	< 10%
Позики	< 10%	< 50%	< 2	< 4	–

Американські страхові компанії з метою забезпечення галузевої диверсифікації інвестиційного портфеля основні потоки капіталу вкладають в такі пріоритетні галузі економіки: хімічну, нафтову, електронну, нафтопереробну, машинобудівну. Особливим напрямком їхньої інвестиційної діяльності є цінні папери транснаціональних корпорацій. При цьому страхові компанії беруть участь в управлінні корпораціями, що забезпечується

володінням часткою статутного капіталу у розмірі понад 30% портфеля акцій [15].

У США страховики беруть участь в урядовій програмі інвестицій до Західної Європи. Відмінності в цілях і завданнях програм різних країн обмежують інструменти інвестицій, а також коло інвесторів. У будь-якому випадку таке інвестування дає змогу американським страховикам ефективно здійснювати географічну диверсифікацію інвестиційного портфеля. В цілому інвестиційний портфель американських страхових компаній включає високоліквідні короткострокові інвестиції (банківські депозити, депозитні сертифікати, казначейські та комерційні векселі) та середньо і довгострокові вкладення в цінні папери з фіксованим доходом, нерухомість та іпотечний кредит [15].

Страховики США є одними з найбільших покупців державних, місцевих, суверенних та корпоративних облігацій. Інвестиційні портфелі американських страховиків також включають короткострокові комерційні папери, забезпечені активами цінні папери, а також інші фінансові інструменти. Окремі страховики США є значними учасниками на інших інституційних ринках таких як ринки деривативів та кредитний ринок [14].

Основними напрямками інвестицій компаній зі страхування життя у Великобританії є купівля цінних паперів, таких як державні облігації, облігації акціонерних товариств, акції, депозитні сертифікати, казначейські та комерційні векселі. Пріоритетною сферою вкладення капіталу страхових організацій виступають цінні папери з фіксованим доходом, з яких більшу частину складають облігації.

У європейських країнах найбільшу частку інвестиційного портфеля страховиків складають боргові цінні папери та інші активи з фіксованим доходом, а також акції та інші цінні папери зі змінною прибутковістю. У інвестиційному портфелі європейських страховиків частка боргових цінних паперів та акцій може змінюватися під впливом ринкових умов. У періоди фінансової кризи частка боргових цінних паперів в інвестиційному портфелі

зростає, на противагу цьому, в періоди економічного піднесення зростає частка акцій та інших цінних паперів зі змінною прибутковістю. Згаданий процес можна пояснити тим, що боргові цінні папери мають фіксований рівень прибутковості та є менш ризиковими, тому для страховиків в період фінансової кризи є більш надійним та стабільним джерелом отримання інвестиційного доходу.

Дещо інша структура інвестицій притаманна страховим організаціям Сполучених Штатів Америки. Компанії США характеризуються значною часткою облігацій у активах, інвестиціями у промисловість через вкладення у акціонерний капітал підприємства або придбання їх боргових зобов'язань. Особливість кредитування економіки страховиками є його довгостроковість, адже більшу частку ринку страхування США займають компанії зі страхування життя. Особливим напрямом вкладень страхових компаній виступає їхня участь у формуванні капіталу установ банкострахування. Інвестиції у такі проекти дають змогу збільшити капіталізацію та фінансову стійкість суб'єктів ринку фінансових послуг.

У структурі інвестиційного портфеля українських страховиків переважають такі напрями вкладання коштів як: акції, банківські вклади, грошові кошти на розрахункових рахунках, нерухомість та боргові цінні папери [40].

Як бачимо, у структурі розміщення страхових резервів в Україні основну частку інвестиційного портфеля страховиків, на відміну від європейських страховиків, займають акції та банківські вклади. Дана відмінність пояснюється тим, що відсоткові ставки за депозитами у банківських установах в Україні є значно вищими, ніж в середньому європейському банківському сектору, а фондовий ринок в Україні є недостатньо розвиненим.

Вищевикладене дає змогу виділити три взаємопов'язані характеристики щодо розвитку інвестиційної діяльності страховиків розвинених країн:

- концентрація та централізація капіталу, дозволяє страховикам збільшити капітал, підвищити конкурентоспроможність та отримати визнання у

світовому співтоваристві;

- різноманітність сфери діяльності. Страхові компанії прагнуть не лише займатися основною страховою діяльністю, але і здійснювати активну інвестиційну політику (кредитні операції з нерухомістю, з цінними паперами, наданням послуг у обробці економічної інформації);
- інтернаціоналізація страхових компаній з встановлення тісних і стійких коопераційних зв'язків задля здійснення страхових та інших фінансових операцій, які вимагають значних капіталовкладень. Окремі страхові фірми беруть участь у туристичному та готельному бізнесі.

Досвід інвестиційної діяльності страхових компаній європейських країн та страховиків США свідчить, що у даних країнах вироблено правила діяльності та норми для страхових організацій у сфері розміщення тимчасово вільних коштів. Специфіка державного регулювання інвестиційної діяльності європейських та американських страхових компаній впливає на процес формування ефективного інвестиційного портфеля в країнах Європейського союзу, Великобританії та США. У розвинених країнах інвестиційна діяльність страховиків розглядається як ключове джерело інвестицій, необхідних для відновлення та зростання національної економіки держави. Основними принципами розміщення страхових резервів в світі є надійність та прибутковість. В Україні інвестиційна діяльність для страхових організацій не є основною, це пояснюється певними особливостями розвитку вітчизняного фінансового ринку.

Дослідивши особливості здійснення інвестиційної діяльності страхових компаній у розвинутих країнах світу, варто наголосити на їх доцільності та необхідності для розвитку страхового бізнесу в Україні як на мікро-, так і макрорівні. Адже з одного боку, інвестиції виступають основою для забезпечення економічного зростання та фінансування галузей економіки країни, а з іншого – джерелом отримання додаткового прибутку та механізмом забезпечення фінансової стійкості страхової компанії.

Закордонні страхові компанії, виступаючи одними з найбільших інституційних інвесторів у світі, здійснюють розміщення власних та залучених

коштів в основному в цінні папери, а особливо в фінансові інструменти з фіксованою доходністю. Страховики для підвищення ефективності їх діяльності на ринку почали активно співпрацювати з компаніями по управлінню активами. До пріоритетних напрямків дослідження даної проблематики є розгляд діяльності вітчизняних страховиків на інвестиційному ринку, розробка рекомендацій щодо покращення інвестиційної активності страхових організації з урахуванням досвіду розвинутих країн світу.

Розглянувши досвід державного регулювання й управління інвестиційною діяльністю страховиків розвинутих країн можна дещо використати і в Україні.

Насамперед, в рамках реформування страхового ринку та збільшення інвестиційного потенціалу страхових компаній потрібно реалізувати на державному рівні заходи щодо формування нових інвестиційних інструментів для розміщення страхових резервів; забезпечити розміщення державних цінних паперів на внутрішньому ринку з високим рівнем доходності; запровадити стимулювання податкової політики для розвитку особистого страхування та довгострокового страхування життя; забезпечити активну участь страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення; стимулювати розвиток страхування життя шляхом віднесення внесків з цього виду страхування на валові витрати юридичних осіб та удосконалити оподаткування доходів фізичних осіб; розробити механізм співпраці страхових компаній та компаній з управління активами. Щодо реалізації останнього пункту необхідно відмітити, що така співпраця дозволить страховикам збільшити інвестиційний дохід за рахунок професійного управління активами та знизить витрати при управлінні інвестиційним портфелем.

Враховуючи факт, що сформовані страхові резерви не є власністю страховика, важливого значення набуває державне регулювання операцій щодо розміщення страхових резервів. У більшості країн світу існують вимоги регулятора до основних напрямків інвестування страхових резервів, які б варто було би запровадити і в Україні.

З досвіду розвинених країнах варто встановити норми розміщення активів,

мінімальні і максимальні квоти, перелік активів, що покривають страхові резерви. Норми повинні регламентуватися в залежності від стану економіки, національних традицій. Напрямки інвестування встановлюватись окремо по страхуванню життя і інших видів страхування або окремо по кожному виду. Ключовими принципами, щодо процесу інвестування, має бути відповідність валюти, диверсифікація, локалізація [34, с. 26].

Страхові компанії України повинні навчитись ефективно управляти фінансовими інструментами, адже більшість страхових компаній України не має ретельно розробленої інвестиційної стратегії та вкладає кошти у фінансові інструменти афілійованих структур чи у банківські депозити. З розвитком страхового ринку у частині його реального сегменту потреба у безпечному та ефективному розміщенні коштів страхових компаній буде зростати. Забезпечити вирішення цього завдання можна лише за умови наявності відповідного інформаційного та кадрового забезпечення.

Для підвищення ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній доцільно встановити норматив вкладень в цінні папери, які не котируються на фондовій біржі, на рівні не більше 30%. Це дозволить забезпечити фінансову підтримку малого та середнього бізнесу, підконтрольність інвестицій з боку інвесторів-страховиків, ріст диверсифікації інвестиційного портфеля, а збільшення обсягів страхових премій та резервів сприятиме тому, що інвестиційна діяльність страховиків буде мати реальний, а не спекулятивний характер.

У найближчій перспективі страхові компанії зі страхування життя повинні зайнятись пошуком дохідних і надійних інвестиційних активів. Вони мають бути зацікавлені в таких цінних паперах, які б забезпечили мінімальну ставку дохідності в умовах прогнозованих темпів інфляції. В Україні щетривалий час не буде існувати ліквідного та достатньо дохідного фінансового ринку. В цих умовах страховим компаніям доведеться вкладати свої кошти в короткострокові та ризикові фінансові інструменти. Тому держава повинна запровадити нові державні цінні папери, орієнтуватись переважно на вітчизняних інвесторів,

розміщувати державні позики на внутрішньому ринку, забезпечуючи необхідний рівень дохідності, який би перевищував інфляційні очікування. Це дало б змогу активізувати інвестиційну діяльність фінансових посередників, особливо страхових компаній, а також не допустити відтоку коштів за межі країни.

Питання управління інвестиційним потенціалом страхових компаній щодо вибору партнерів не може залишатись поза увагою держави. Чим більш стабільними, прозорими, чіткими будуть норми законодавства в цій сфері, тим більш захищеними будуть інтереси страхувальників та страховиків. Держава повинна не лише констатувати практику, що склалась, але і створювати її шляхом впровадження нормативно-правового підґрунтя для поточних та перспективних потреб учасників фінансового ринку.

Узагальнений зарубіжний досвід свідчить про те, що інвестиційний потенціал і рівень розвитку страхового ринку та економіки в цілому взаємопов'язані. Загальноекономічні ризики та особливості кон'юнктури національних та міжнародних ринків визначають особливості інвестиційної діяльності страхових компаній. У цей же час потужний капітал страховиків має беззаперечний вплив на економічний стан і темпи зростання національного господарства.

Сприятливі зростанню інвестиційного ринку України значною мірою може ефективно використання резервних ресурсів страховиків. У порівнянні з зарубіжними державами згаданий напрям діяльності страховиків в Україні залишається нерозвинутим і використовується не на повну потужність. При цьому неналежна увага приділяється стимулюванню вкладання потужних фінансових ресурсів, мобілізованих страховими компаніями в інноваційно-інвестиційні проекти, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки [19 с. 63]. Проте подальший його розвиток здатен забезпечити піднесення національної економіки. У цьому контексті важливого значення набуває вирішення проблем економічного, функціонального, інформаційно-аналітичного, кадрового характеру, що стримує розвиток українського страхового ринку та ефективну інвестиційну діяльність страхових

компаній.

Світова фінансова криза внесла свої зміни в розвиток страхового ринку, оскільки через зменшення ліквідних фінансових інструментів неможливим є проведення ефективної політики інвестування коштів страховиків. Тому постає потреба у визначенні дієвих механізмів здійснення інвестиційної діяльності страхових компаній і, відповідно, пошуку напрямів, принципів і пропозицій стосовно покращення управління інвестиційною діяльністю.

Ефективна діяльність будь-якого інституційного інвестора не може здійснюватись без впорядкованої та налагодженої системи управління. Саме завдяки ефективному управлінню інвестиційною діяльністю такі фінансові установи є стабільними та ліквідними, тому мають змогу отримувати прибуток, при цьому покриваючи усі свої трати, особливо за умов нестабільності.

Таким чином, під управлінням інвестиційною діяльністю страхової компанії потрібно розуміти сукупність організаційних та економічних елементів, які формують систему об'єктів управління, основні прийоми та принципи, які забезпечують ефективну реалізацію інвестиційних рішень з метою одержання прибутку, конкурентних переваг та досягнення соціального ефекту.

Відставання якісних параметрів розвитку вітчизняного страхового ринку та гальмування інвестиційної активності страхових компаній зумовлено низкою проблем, основними з них є:

- недосконале нормативно-правове регулювання в сфері страхування, недостатня відповідність чинного законодавства вимогам європейських стандартів;
- недостатня ліквідність фінансових інструментів для здійснення ефективної політики інвестування коштів (особливо гостро стоїть проблема забезпечення довгострокових зобов'язань за договорами страхування життя);
- досить низький рівень капіталізації страхових організацій;
- зволікання з упровадженням обов'язкового медичного страхування за участю страховиків, відсутність законодавчих засад для впровадження інвестиційного і пенсійного страхування;

- непрозоре державне регулювання страхового бізнесу;
- непрозорість фінансової звітності страхових організацій;
- відсутність якісної статистичної інформації в страховому секторі вітчизняної економіки;
- низький рівень послуг, які надаються окремими страховиками та наявність випадків шахраювання;
- використання страхування як механізму оптимізації оподаткування та ухиляння від сплати податків;
- недосконале нормативно-правове регулювання діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів [37, с. 224-225].

З метою поліпшення ситуації на страховому ринку доцільно реалізувати низку системних різнопланових заходів, що мають бути спрямовані на усунення як хронічних проблем, так і тих, які спричинені фінансовою кризою. На нашу думку, основний акцент потрібно зробити на активізації інвестиційного потенціалу страхового ринку.

Враховуючи, те що в Україні вільні кошти страховиків у силу специфіки вітчизняного законодавства не повною мірою перетворюються в інвестиційні ресурси, вирішення вказаних вище проблем знаходиться, перш за все, в правовій площині. Законодавство з даного питання потребує реформування та приведення його у відповідність до європейських стандартів. У даному аспекті доцільною є реалізація таких основних заходів нормативно-правового, організаційно методичного та інформаційного характеру [31, с. 143]:

- формування чіткої концепції реформування галузі, удосконалення державного регулювання ринку; своєчасна та широка адаптацію українського страхового ринку до світових вимог фінансового регулювання та нагляду, активна співпраця з європейськими та міжнародними організаціями;
- удосконалення моніторингу діяльності страховиків і посилення контролю за дотриманням ними вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості та розміру чистих активів;
- створення правового поля для повноцінного впровадження

забезпечення формування інвестиційних інструментів для розміщення довгострокових страхових резервів;

- перегляд вимог і переліку цінних паперів та інших фінансових інструментів, у які можуть розміщуватися страхові резерви;
- створення сприятливих умов щодо купівлі страховиками іноземної валюти для проведення розрахунків нею з клієнтами та формування резервів тій валюті, в якій страховики несуть відповідальність за своїми страховими зобов'язаннями;
- розробка нормативної бази, що уможливорює співпрацю страхових організацій та компаній з управління активами у сфері ефективного інвестування активів страховиків [3; 62].

Відтак виникає необхідність державного втручання у реформування економічних процесів та їх модернізації в умовах виходу з кризи. У цьому контексті особлива роль відводиться розробленню і впровадженню дієвих та виважених механізмів державного регулювання страхового ринку, інституції якого спрямовані на забезпечення економічного зростання, фінансової стабільності держави та підвищення добробуту її громадян [22].

Таким чином, напрямками удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній можуть бути:

- 1) врегулювання інвестиційної діяльності у Законі України "Про страхування", що передбачає:
  - включення до складу страхових операцій розміщення та управління коштами технічних резервів;
  - відношення до складу операцій, безпосередньо пов'язаних зі страхуванням, здавання в оренду майна, включеного до складу активів, призначених для покриття технічних резервів, набуття та відчуження прав, отримання та продаж об'єктів, набутих страховиком (перестраховиком) у зв'язку з виконанням договору страхування (перестраховання), а також управління активами, що приймаються до розрахунку наявногорегулятивного капіталу;
  - включення до складу діяльності іншої, ніж страхова, управління

активами, іншими, ніж активи, якими представлені технічні резерви та які приймаються до розрахунку наявного регулятивного капіталу;

- встановлення обов'язку відповідального актуарія у подання рекомендацій щодо інвестиційної політики страховика;

- активізація розвитку ринку страхування життя шляхом:

- встановлення додаткових вимог до договорів інвестиційного страхування життя (переліку вибраних страхувальником фондів інвестиційного страхування життя, мінімальної гарантованої страхової суми в разі настання смерті застрахованої особи під час дії договору страхування, правил визначення розміру сум, що спрямовуються на покриття понесених та/або майбутніх витрат страховика та всіх інших платежів, пов'язаних з виконанням договору, порядку визначення розміру розрахункових одиниць);

- встановлення переліку фінансових активів, що представлятимуть кошти технічних резервів інвестиційного страхування життя (крім цінних паперів, випущених страховиком, аудитором цього страховика та їх пов'язаними особами, цінних паперів іноземних держав та іноземних юридичних осіб, що не допущені до торгів на іноземних біржах, перелік яких визначається Нацкомфінпослуг, цінних паперів інших страховиків, векселів, похідних (деривативів), товаро-розпорядчих цінних паперів, приватизаційних цінних паперів, прав вимоги за договорами про участь у фонді фінансування будівництва (ФФБ) інших боргових зобов'язань та прав вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів);

- прийняття нормативної бази, що уможливить співпрацю страхових компаній та КУА у сфері управління активами страхових компаній;

- визначення переліку низько ризикових активів (державні облигації України, кошти, розміщені в банках, які мають кредитний рейтинг не нижче ніж "AA" за національною рейтинговою шкалою; облигації, емітентом яких є банк, який має кредитний рейтинг не нижче ніж "AA" за національною рейтинговою шкалою, облигації міжнародних фінансових організацій) та встановлення їх мінімального обсягу для страховика, що здійснює страхування життя, – разом не

менше ніж 25% страхових резервів, а для страховика, що здійснює страхування інше, ніж страхування життя, – разом не менше ніж 15% страхових резервів.

Питання управління інвестиційним потенціалом страхової компанії в контексті вибору партнерів та інструментів інвестування, з урахуванням можливого ризику, не може залишатися поза увагою держави. Тому держава повинна створити умови для активізації інвестиційної діяльності вітчизняних фінансових посередників і не допустити відтоку коштів за межі країни. Оскільки чим стабільнішими, прозорими та чіткішими є норми законодавства у цій сфері, тим більш захищеними будуть інтереси страхувальників і страховиків. Реалізація вищенаведених рекомендацій сприятиме зміцненню фінансового потенціалу вітчизняного страхового ринку та створить сприятливе підґрунтя для активізації інвестиційної діяльності страхових компаній у період посткризового відновлення економіки.

Однією із основних умов активізації інвестиційної діяльності страхових компаній є зростання інвестиційних ресурсів, що виступає похідною розвитку страхового ринку України. Останній перебуває поки що на стадії розвитку, опанування інструментарієм і методикою ведення страхового бізнесу. Тому основні напрями підвищення інвестиційної потужності та активності страховиків обов'язково слід розглядати в поєднанні із ефективним розвитком страхового ринку. Головними завданнями макроекономічного характеру, що сприяють зростанню як обсягів страхової діяльності, так й інвестиційної потужності страхових компаній, є: розробка та реалізація дієвої державної політики у сфері страхування, приведення чинного законодавства у відповідність до норм, правил і вимог ЄС; забезпечення умов для розвитку конкуренції; створення умов вдосконалення державного нагляду за страховою діяльністю.

Активна робота з таким фінансовим інструментом як цінні папери, особливо акції, потребує наявності в штаті страхової компанії спеціалістів з

управління цінними паперами. Зазначена особливість роботи з фінансовими інструментами, а також той факт, що з розвитком вітчизняної банківської системи рівень доходності банківських депозитів знижуватиметься, підвищує важливість співпраці страхових компаній з компаніями з управління активів (КУА). Можемо виділити такі шляхи щодо вирішення завдань для покращення ефективності управління страховими резервами та активами для українських страховиків:

1. Розміщення коштів страхової організації в цінні папери інститутів спільного інвестування, активами яких управляють КУА, за умови, що інвестування страхових резервів у папери інститутів спільного інвестування дозволено законодавством.

2. Довірче управління на сьогоднішній день може здійснюватися лише банківськими установами (договір довірчого управління може містити умову залучення КУА для управління активами), але в цей напрям може інвестуватися не більше ніж 35% суми страхових резервів.

3. Формування страховою компанією «власного» інвестиційного фонду з переведенням «страхових коштів» до такого фонду та наступною передачею активів заданого фонду в управління КУА.

На жаль, на сьогоднішній день в Україні не створено відповідної нормативно-правової бази, яка давала б страховим компаніям можливість використовувати зазначені шляхи. Це потребує відповідної розробки та внесення правових норм, які регламентували б питання щодо особливостей та механізмів здійснення КУА управління активами страхових організацій, у вітчизняне законодавство у сфері страхових відносин.

На мікроекономічному рівні підвищення інвестиційних можливостей страховиків можливе за рахунок постійного зростання обсягів сплачених статутних фондів, власних капіталів і резервів страхових компаній. Лише при

поєднанні останніх складових буде досягнутий позитивний ефект стосовно збільшення інвестиційних ресурсів та активізації інвестиційної діяльності.

Останнім часом все більша кількість страховиків усвідомлює необхідність перспективного управління інвестиційною діяльністю на основі наукової методології передбачення її напрямів, адаптації до загальних цілей розвитку страхової компанії та постійно змінюваних умовах зовнішнього середовища. Нами визначено такі основні принципи системи стратегічного управління, які забезпечують підготовку та прийняття інвестиційних рішень у процесі розробки інвестиційної політики страховика. До них відносяться:

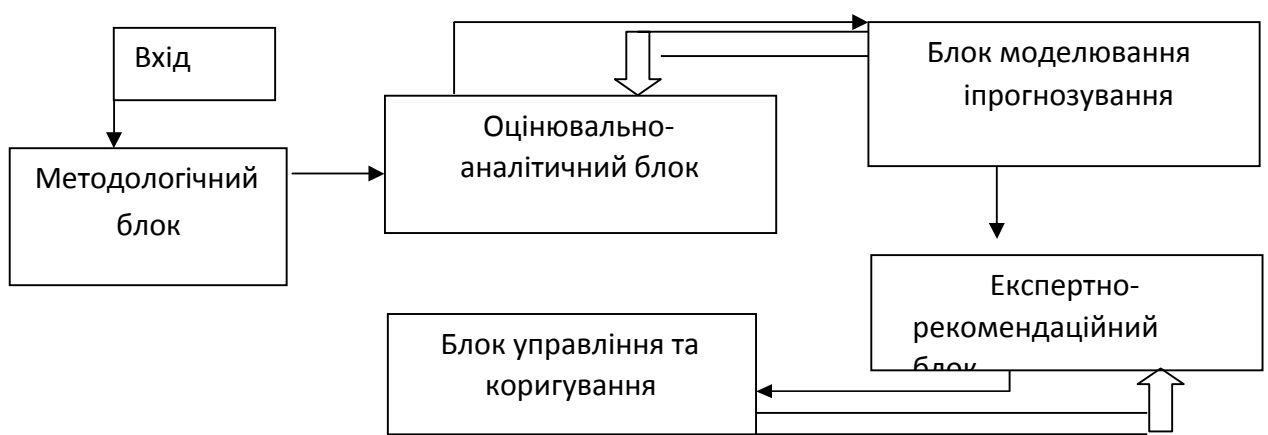
- принцип інвестиційної гнучкості та альтернативності. В основу стратегічних інвестиційних рішень мають бути покладені пошук альтернативних варіантів і форм здійснення інвестиційної діяльності, побудова на цій основі інвестиційної стратегії та формування механізмів ефективного її реалізації;

- принцип відповідності. Процес прийняття інвестиційних рішень повинен бути узгоджений із стратегічними цілями та напрямками операційної діяльності страхової компанії;

- принцип інвестиційної вибірковості та комунікабельності. Згаданий принцип полягає в активному пошуку ефективних інвестиційних зв'язків за усіма напрямками і формами інвестиційної діяльності страховиків;

- принцип мінімізації інвестиційного ризику; принцип компетентності.

Для зручності опису запропонованого алгоритму розроблено модель процесу прийняття інвестиційного рішення у вигляді окремих, відносно самостійних структурно-функціональних блоків: методологічного, оцінювально-аналітичного, блоку моделювання і прогнозування, експертно-рекомендаційного блоку, блоку управління та коригування (рис. 3.1).

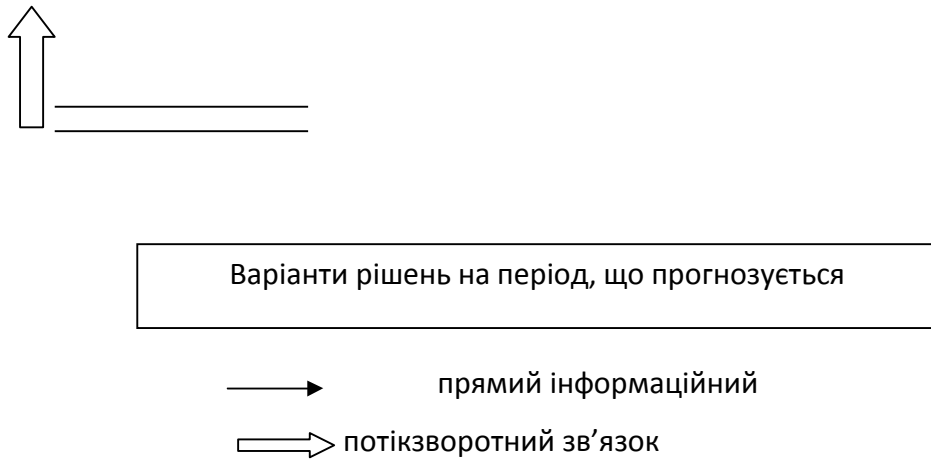

Рис. 3.1. Блок-схема системно-функціонального прийняття інвестиційного рішення в процесі діяльності страхової компанії [66]

У першому методологічному структурно-функціональному блоці уточнюються вихідні цілі та завдання, визначається структура організації, а також інші організаційні моменти, формується загальний інформаційний блок даних. Здійснюється формування пакета конкретних прогностичних методик, прийомів і способів моделювання, вибір необхідних показників, припущень та обмежень, критеріїв, глибини ретроспекції та підбір іншого модельно-прогностичного інструментарію. Основним є блок прогнозування і моделювання. У даному блоці виконується логічна послідовність прогностичних операцій, які моделюються і в результаті чого відбувається побудова базової моделі та її всебічний аналіз.

Наступний структурно-функціональний блок – експертно-рекомендаційний. Цей блок включає логічну послідовність операцій експертів з аналізу, надійності, оцінки якості, достовірності розроблених варіантів прогностичних моделей, виходячи із запропонованої динаміки змін процесів, що досліджуються, або окремих аспектів страхової діяльності. Завершальним є управлінський блок, адже будь-яке завдання моделювання чи прогнозування виконується з метою кінцевої реалізації в системі управління в інтересах змін у бажаних межах [66].

У ході прийняття інвестиційного рішення страховики здійснюють вибір напрямів інвестування та типу інвестиційного портфелю, від чого залежить

результат не тільки інвестиційної діяльності, а й страхування.

На наш погляд, за наявності ефективної системи страхування можна в рази збільшити вкладення заощаджень населення у страхові компанії, які в подальшому стануть джерелом інвестування національної економіки. А реалізація наведених рекомендацій має зберегти та в середньостроковій перспективі зміцнити фінансовий потенціал страхового ринку України, що, у свою чергу, створить сприятливе підґрунтя для активізації інвестиційної активності страхових організацій, дасть змогу створити конкуренцію банківським установам у сфері інвестування та забезпечити державу достатнім обсягом дефіцитних довгострокових інвестицій.

З позиції держави напрямки удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній повинні бути спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних страховиків, перерозподіл інвестиційних потоків, а також стимулювання інвестиційних вкладень в розвиток національної економіки та інтеграцію в світову. З позиції страхових компаній – це максимізація прибутковості і ліквідності інвестицій при мінімізації ризику з метою безперервного забезпечення і підтримки платоспроможності, недопущення знецінення інвестованого капіталу інфляцією. Досвід інвестиційної діяльності страхових компаній ринковорозвинутих країн свідчить, що у цих країнах вироблено правила діяльності та норми для страхових організацій у сфері розміщення тимчасово вільних коштів. Специфіка державного регулювання інвестиційної діяльності європейських та американських страхових компаній впливає на процес формування ефективного інвестиційного портфеля в країнах Європейського союзу, Великобританії та США. У розвинених країнах інвестиційна діяльність страховиків розглядається як ключове джерело інвестицій, необхідних для відновлення та зростання національної економіки держави. Основними принципами розміщення страхових резервів в світі є надійність та прибутковість. В Україні інвестиційна діяльність для страхових організацій не є основною, це пояснюється певними особливостями розвитку вітчизняного фінансового ринку.

На підставі вивчення зарубіжного досвіду визначено, що вітчизняна система державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній повинна враховувати тенденції, що мають місце у світовій практиці. Відповідно до цього запропоновано використання зарубіжного досвіду за такими напрямками: забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних страховиків, забезпечення перерозподілу інвестиційних потоків та стимулювання інвестиційних вкладень в розвиток національної економіки. З позиції страхових компаній це: максимізація ліквідності та прибутковості інвестицій при мінімізації ризику задля безперервного забезпечення і підтримки платоспроможності страховиків, а також недопущення знецінення інвестованого капіталу інфляцією, зростання конкурентоспроможності на згаданому ринку та підвищення ефективності діяльності.

Ефективність управління інвестиційними процесами на страховому ринку значною мірою залежить від розвитку фондового ринку, макроекономічної ситуації в державі. Враховуючи функцію фондового ринку як інструмента, який забезпечує ефективний розподіл інвестиційного ресурсу в бажаному напрямі та його концентрацію у найбільш конкурентоздатних емітентів, доведено, що його використання на згаданому етапі розвитку економіки України в якості механізму розподілу інвестиційного ресурсу, сформованого на страховому ринку, повинно обмежуватись державними адміністративними регуляторами. Це зумовлено тим, що зараз цей ринок не може забезпечити активну інвестиційну діяльність, високий ступінь гарантування вкладення інвестиційного ресурсу у високоліквідні об'єкти, які забезпечують загальносуспільні інтереси.

Не може залишатись поза увагою держави управління інвестиційним потенціалом страхових компаній стосовно вибору партнерів. Чим більш стабільними, прозорими, чіткими та є норми законодавства в цій сфері, тим більш захищеними будуть інтереси страхувальників та страховиків. Держава повинна не лише констатувати практику, що склалась, але і створювати її

шляхом впровадження нормативно-правового підґрунтя для поточних та перспективних потреб учасників фінансового ринку.

Здійснення ефективної інвестиційної діяльності страховиками України залежить від ступеня розвитку страхового ринку країни та готовності громадян долучатися до страхової справи. Відтак, необхідно розробити концепцію розвитку страхового ринку на майбутній період та завершити інституційно-структурну перебудову страхового ринку. Світовий досвід свідчить про неоднозначності у формуванні інвестиційних портфелів страховими компаніями різних країн світу і у веденні власної інвестиційної діяльності. Його врахування у вітчизняній практиці дозволить страховикам створити здорову конкуренцію банківським установам у формуванні інвестиційного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретико-прикладних засад управління інвестиційною діяльністю страхових компаній дало змогу уточнити низку наукових положень теоретичного характеру, а також запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності формування та управління інвестиційним портфелем страховиками в умовах нестабільності, диверсифікацію напрямів інвестування та джерел інвестиційних ресурсів. В результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки і пропозиції.

1. Дослідження теоретичних основ управління інвестиційною діяльністю дозволило уточнити зміст поняття інвестицій та інвестиційної діяльності. Розглянувши погляди багатьох дослідників та вчених щодо вивчення поняття «інвестиції», ми запропонували власне визначення сутності цієї складної економічної категорії: інвестиції – це всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в підприємства, підприємницькі проекти й програми, які сприяють розвитку виробництва та невиробничої сфери, підприємництва, з метою отримання прибутку та соціального ефекту. Таке визначення інвестицій, на наш погляд, дає можливість врахувати їхній динамізм,

широко класифікує форми інвестицій та об'єкти інвестиційних вкладень, а головне – вказує на їхню мету.

2. Запропоновано інвестиційну діяльність страхової компанії трактувати як послідовну сукупність дій і заходів щодо формування, розподілу і використання інвестиційних ресурсів страхової компанії та вибору об'єктів вкладення з метою отримання соціально-економічного ефекту та реалізації інвестиційної стратегії страховика, що дає змогу покращити інвестиційний клімат у країні та прискорити виробничі процеси. Виявлено чинники, які впливають на провадження інвестиційної діяльності страховиків. Вкладення коштів страховиками є доволі ризиковим, адже вартість і дохідність об'єктів інвестицій може змінюватися під впливом багатьох видів ризиків – інфляційного, валютного, процентного, кредитного, політичного та ін. Згадані чинники погіршують інвестиційний клімат в Україні та обмежують можливості страховиків щодо вдалого вкладення коштів.

Встановлено, що основним джерелом інвестиційних ресурсів є страхові резерви страхових компаній. Вони є обов'язковими грошовими фондами страхових компаній, що формуються за рахунок страхових премій до встановлення практичної збитковості страхової суми з урахуванням наявності у страховому портфелі страховика різних видів страхування та строку дії договорів. Страховик повинен розміщувати страхові резерви з урахуванням принципів безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості. Фінансове планування, формування та використання страхових резервів відіграє важливу роль для успішної діяльності страхової компанії, беззбиткового ведення справи та запобігання банкрутству страхової компанії. Формування страхових резервів впливає не тільки на фінансовий результат від страхової діяльності, а й є основою отримання прибутку від інвестиційної діяльності страховиком.

1. Практика управління інвестиційною діяльністю страхових компаній пов'язана з існуванням низки обмежень щодо вкладення інвестиційних ресурсів у певні фінансові інструменти. Активну роль у цьому процесі відведено державі

в контексті розробки нормативно-правового, інформаційно-аналітичного й організаційного забезпечень, а також запровадження фінансових методів та інструментів регулювання страхового ринку країни.

2. Проведене аналітичне дослідження інвестиційних можливостей страхових компаній України за обсягами видів сформованих ними страхових резервів впродовж 2015-2019 рр., дало змогу констатувати, що вони є основним джерелом формування інвестиційного доходу. Зазначимо, що структура активів страховиків, котрі спрямовані на формування резервів, потребує впровадження оптимального менеджменту інвестиційної діяльності, а саме із позиції трудового потенціалу та потреби у професійних учасниках на фондовому ринку. Це пов'язано із неповним використанням потенціалу фондового ринку страховиками (менше ніж на 25% всього обсягу).

3. На основі проведеного аналізу інвестиційних можливостей та напрямків розміщення коштів страховиків виявлено, що вітчизняні страхові компанії більшу частину своїх коштів (особливо коштів технічних резервів) розміщують на поточних рахунках і банківських депозитах, переміщуючи тим самим інституційний інвестиційний ресурс у спекулятивні сегменти фінансового ринку, що свідчить про відсутність у таких фінансових установ чітко розробленої інвестиційної стратегії розвитку. Однак, за останній рік страховики активізувалися в контексті зміни напрямів розміщення своїх резервів саме у фондові інструменти – акції, облігації, цінні папери держави.

1. Виявлено, що найбільш привабливими для інвестування станом на 31.12.2019 року були цінні папери, що мали найбільшу питому вагу і їх частка складає 42% всіх активів. Лише на 7 в.п. меншою є частка банківських вкладів, які займають 35% від загальних активів. Щодо таких активів, як нерухоме майно та грошові кошти на поточних рахунках, то їх питома вага майже однакова: 6% складають вкладення в нерухоме майно та 7% – у грошові кошти на поточних рахунках в банках. Інвестиції страховиків у Права вимоги до перестраховиків складають 10% згаданих активів. Найменший відсоток належить банківським металам, інвестиціям в економіку України та кредити страхувальникам.

2. У процесі дослідження встановлено, що динаміка страхових резервів та активів страховиків протягом періоду, який досліджується, мала зростаючу тенденцію, незважаючи на зменшення загальних активів страховиків у 2019 р. порівняно з 2018 р. на 9 532,1 млн. грн. При цьому прослідковується збільшення обсягів сформованих страхових резервів на 64,4% переважно за рахунок зростання резервів зі страхування життя на 158,6%. Технічні резерви в 2019 р. порівняно з 2015 р. збільшились лише на 34,9%. Але у структурі сформованих страхових резервів технічні резерви займають найбільшу питому вагу (70%). Частка резервів зі страхування життя поступово збільшується, а саме в 2019 р. порівняно з 2015 р. вона зросла на 13,7 відсоткового пункту. Це свідчить про зростання попиту населення на накопичувальні контракти, які запропоновані пенсійною реформою в країні.

3. Систематизовано основні чинники макро- та мікроекономічного характеру, що сприятимуть зростанню як обсягів страхових операцій, так й інвестиційної потужності страхових компаній. Так, на рівні держави доцільно:

1) забезпечити розробку та реалізацію дієвої державної політики у сфері страхування в контексті переходу від розподілу інвестиційних коштів до їх вкладення у стратегічні галузі економіки за умови контролю за використанням інвестиційних ресурсів, державної підтримки та цільового фінансування підприємств, які використовують ресурсозберігаючі технології, конкурентоспроможну та продукцію, яка заміщає імпорту;

2) привести чинне законодавство у сфері інвестиційної діяльності страховиків у відповідність із нормами, правилами і вимогами ЄС; забезпечити умови для розвитку конкуренції; вдосконалити державний нагляд за вказаною діяльністю страхових компаній.

Забезпеченню надійності та привабливості інвестиційного портфеля страхових компаній слугуватиме:

- дотримання вимог щодо формування портфелів з широким спектром диверсифікації активів;
- переведення частки валютних депозитів у державні цінні папери

України, деноміновані в іноземній валюті, і утримання від інвестування в активи, номіновані у гривні;

- залучення єврооблігацій у структуру інвестиційного портфеля;
- для збільшення безпеки інвестиційних вкладів страховим компаніям рекомендується звернутися до послуг професійних інвесторів, наприклад, компаній з управління активами (КУА);
- помірне інвестування в облігації внутрішньої державної позики;
- інвестування у цінні папери підприємств, які використовують новітні технології виробництва і є виробниками продукції з високою доданою вартістю.

4. Запропоновано алгоритм прийняття управлінських інвестиційних рішень з використанням прогнозних моделей діяльності страховика, який для зручності опису поданий у вигляді окремих, відносно самостійних структурно-функціональних блоків, а також методику аналізу інвестиційної діяльності страховиків на основі використання інтегрального показника оцінки їх стану, який дає змогу виявити проблемні напрями та причини, що їх обумовили.

5. Запропоновано такі напрями вдосконалення управління інвестиційною діяльністю для вітчизняних страховиків: забезпечення відновлення більш гнучких норм резервування технічних резервів, вдосконалення методичних положень щодо обчислення обсягів технічних резервів; встановлення вимог до статутних фондів страховиків, скасування ліцензій, обмеження участі нерезидентів на страховому ринку; регулювання витоку коштів за кордон, декларування обсягів перестраховування до перестраховиків нерезидентів; вдосконалення податкових регуляторів на рівні страхувальників, застрахованих осіб та страховиків; встановлення вимог до об'єктів інвестування, визначення напрямів розміщення інвестиційних ресурсів.

Додаток А

Розміщення коштів технічних резервів і резервів зі страхування життя в
Україні у 2017-2019 рр. (млн. грн.)

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Сформовані страхові резерви	14435,7	15828,0	18376,3
Категорія активів, визначених ст.31 ЗУ «Про страхування», для представлення страхових резервів			

Загальна сума активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя, у тому числі:	15022,2	16065,2	18687,0
1) грошові кошти на поточних рахунках	1567,0	1726,2	1798,5
2) банківські вклади (депозити)	6092,6	6163,2	9239,1
3) банківські метали	15,5	15,5	8,1
4) нерухоме майно	810,8	846,3	916,3
5) акції	1618,1	1417,9	975,5
6) облігації	358,4	418,6	408,6
7) іпотечні сертифікати	0,0	0,0	9,1
8) цінні папери, що емітуються державою	2213,1	2951,6	2461,2
9) право вимоги до пере страховиків	2302,9	2499,6	2862,8
10) інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними КМУ	28,2	8,3	0,8
кредити страхувальникам- громадянам, що видаються в порядку, визначеному уповноваженим органом і погодженому НБУ	4,6	4,5	0,3
довгострокові кредити для житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, що використовується у порядку, визначеному КМУ	0,0	0,005	0,1
13) готівка в касі	11,0	13,4	6,4

Додаток Б

Алгоритм в РМ